

MEVLÂNÂ ARAŞTIRMALARI

5

Editör:
Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU

MEVLÂNÂ ARAŞTIRMALARI -5

Editör: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu

Mevlânâ Araştırmaları Derneği Bilim Kurulu

Dr. Nazif Öztürk, Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç,
Prof. Dr. Derya Örs, Prof. Dr. Yusuf Öz,
Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu

Akçağ Yayınları: 417

Yeni Türk Edebiyatı: 118

1. Basım: Ankara 2014

ISBN: 978-975-338-402-5

Sertifika no.: 11382

Redaktör: Prof. Dr. Yusuf Öz

Kapak ve Sayfa Düzeni: Emel YALÇIN

©Bu kitabın bütün hakları Akçağ A.Ş.ne aittir.

Baskı ve Mücellit: Erek Matbaası

Büyük sanayi 1. Cad. Çim sk. No. 17/1 İskitler-Ankara

Tel: (312) 342 31 01

Kapak Baskı: Poyraz Ofset

İvedik OSB 2. Mtb. Sitesi 578 (1534) sk. No.: 9 Ankara

Tel: (312) 384 19 42

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.

Tuna cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara

Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51 faks: (312) 432 28 52

E-posta: akcag@akcag.com.tr

www.akcag.com.tr

Hatt-ı Hümayûn ve Vakfiye Hükümlerine Göre **ANKARA MEVLEVÎHÂNESİ**

*Dr. Nazif Öztürk**

Giriş

Arşivlerimizde bulunan belgelerin tamamı uluslararası standartlara uygun bir şekilde tasnif edilerek araştırmacıların hizmetine sunulamadığı için, birçok benzerleri gibi Ankara Mevlevîhânesi, günümüze kadar kalın bir sis perdesi arkasında kalmaktan kendini kurtaramamıştır. İlk defa bu yazı ile Padişah IV. Murad'ın (1623-1640) Evâhir-i Şaban 1039/13 Nisan 1630 tarihli hatt-ı hümayûnu ve aynı tarihli Yeniçeri taifesinden Korucu Mahmud Bâşe'nin hazırlayıp tescil ettirdiği Mevlevîhâne Vakfiyesi hükümleri doğrultusunda, Ankara Mevlevîhânesi bütün yönleriyle ele alınacak ve kafalarda soru işareti bırakmayacak şekilde açıklığa kavuşturulacaktır.

I. Mevlevîhâne Hakkındaki Bilgilerimiz Söylentiden İbaretti

Bugüne kadar Ankara Mevlevîhânesi hakkında bildiklerimiz kulaktan dolma söylentilerden ibaretti.

Gezip gördüğü her şeyi abartılı bir şekilde anlatan Evliya Çelebi (1611-1682) Ankara Mevlevîhânesi hakkında tek bir cümle yazmıştır, üstelik o cümle de, Cenâbî Ahmed Paşa'yı Mevlevîhânenin banisi gösterdiği için doğru değildir. Mevlevîhânenin inşasından tam on yıl sonra 1640'da Ankara'ya gelen Evliya Çelebi, on ciltlik Seyahatname'sinde, Mevlevîhâne hakkında sarfettiği, "*Anguru'da Tekye-i Hazret-i Mevlânâ, Cenâbî Ahmed Paşa'nın¹ binası bir mevlevîhânedir ki, üç çevresi gül ve gülistan ve bağ-ı iremdir*"² cümlesidir.

* Bu yazının bütün hakları yazarına aittir. İzin alınmadan hiçbir alıntı yapılamaz.
* Doktor, Araştırmacı/Yazar.

¹ Cenâbî Ahmad Paşa (ö. 969/1561), küçük yaşında saraya intisap etmiş, harem-i hümayûnda kilercibaşılık, çaşnigirbaşılık hizmetlerinden sonra mirahurluk vazifesinde bulunmuştur. Bu görevlerde sergilediği başarılarla Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)'ın teveccühüne mazhar olmuş ve merkezi Ankara olan Anadolu Beylerbeyiliği görevine getirilmiştir. Bu vazifede yirmi yıl âdilâne

Ahmet Kuş, İbrahim Dıvarcı ve Feyzi Şimşek tarafından hazırlanan; danışmanlık ve metin yazarlığını Prof. Dr. Haşim Karpuz'un yaptığı "*Türkiye Mevlevîhâneleri Fotoğraf Albümü*" adlı kitapta, "*Ankara Mevlevîhânesi'nin ne zaman kurulduğunu bilmiyoruz. Küçük bir zaviye olan yapı, Cenâbî Ahmed Paşa Camii'ni U şeklinde çevreleyen ahşap binalardan oluşuyordu. İlk mevlevîhâne camii ile birlikte 1566 yılında kurulmuş olmalıdır. Mimar Sinan'a atfedilen camii semahâne olarak kullanılmıştır. Mevlevîhâne'nin tarihini ayrıntılı olarak bilemiyoruz, 17. yüzyılda Evliya Çelebi (1640) mevlevîhâneneden söz ediyor*"³, denilmektedir.

Yazının ilerleyen bölümlerinde belgeleriyle ortaya koyacağımız gibi, zemini Cenâbî Ahmed Paşa Vakfı'na ait olmakla birlikte, bu yöndeki temelsiz rivayetlere rağmen Ankara Mevlevîhânesi ne cami ile birlikte inşa edilmiştir, ne de inşa ve vakfedeni, Cenâbî Ahmed Paşa'dır. Ayrıca şu an itibarıyla U şeklinde camiyi çevreleyen ahşap bir yapıdan bahsetmemize imkân verecek herhangi bir arşiv vesikasına da sahip değiliz. Mevlevîhâne semahâneli ve sekiz odalı olarak inşa edilmiştir; bu bakımdan caminin semahâne olarak kullanılması da söz konusu değildir.

hizmette bulunduktan sonra 969 H. 1561 M. Senesi Ramazan'ında Ankara'da vefat etmiş ve yaptırmış olduğu camiin yanı başındaki türbeye defnedilmiştir. Paşa çok değerli bir divan şairidir. Şiirlerini "Cenâbî", bazen de "Harfî" mahlasıyla yazmıştır. Türkçenin yanında Farsça şiir söyleyecek kadar o dile de hâkimdir. Divanında tam beş yüz on beş gazel mevcuttur. Ankara'nın imar ve inkişafına büyük hizmetlerde bulunmuştur. İmar faaliyetinin başında Mimar Sinan (1490-1588)'a inşa ettirdiği kendi adıyla anılan Ulucanlar Caddesindeki Cenâbî Ahmed Paşa Camii gelmektedir. Ana giriş kapısı üzerindeki kitabeğe göre caminin inşaatı, paşanın vefatından dört yıl sonra 973/1565 tarihinde tamamlanmıştır. Vakfiye yerine kaim olan bütün belgeler arşivlerde mevcut olduğu halde bugüne kadar Cenâbî Ahmed Paşa'nın orijinal vakfiyesine ulaşılamamıştır. Pencereler üzerindeki kitabelerden 1217/1802'de Safranbolulu Şerife el-Hâc Âlime Kadın ve eşi Abdulazizzâde es-Seyyid el-Hâc Ahmed Ağa'nın ve 1305/1887 yılında da Ankara Valisi ünlü Mesnevî şârihi Abidin Paşa'nın (1843-1908) camide bir takım onarımlar yaptırdıkları anlaşılmaktadır. Cenâbî Ahmed Paşa Camii, sonradan yapılan binalarla birlikte, camii, türbe, hamam, çeşme, hazire ve mevlevîhâne ile birlikte bir imaret sitesi/küllîye haline gelmiştir (Daha geniş bilgi için bkz. Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, "*Ankara'da Cenâbî Ahmedpaşa Camii ve Cenâbî Ahmed Paşa*", *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1942, S.II, s.213-219).

² Mehmed Zilli ibn Derviş, *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, Dersaadet 1314, C.II, s.430.

³ Kuş, Ahmet-Dıvarcı, İbrahim-Şimşek, Fevzi, *Türkiye Mevlevîhâneleri Fotoğraf Albümü*, Birinci Baskı, TC. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, İstanbul Aralık 2005, s.87.

Yukarıda zikrettiğimiz iki kaynağa ilaveten sözlü kültürde ve zaman zaman bazı süreli ve elektronik yayınlarda,⁴ Ankara ile ilgili prestij kitaplarında⁵ Ankara'da bir mevlîhânenin varlığından bahsedilmektedir. Fakat bu mevlîhânenin kim tarafından, nerede ve ne zaman yaptırıldığı, vakfiyesinin bulunup bulunmadığı konusunda şimdiye kadar belgelere dayalı kesin bilgiye ulaşılmış ve kamuoyu ile paylaşılmış değildir. Hemen herkes birbirinden kopyalayarak klişeleşmiş şu cümleyi tekrarlamaktadır: “*İlk mevlîhâne Cenâbî Ahmed Paşa Camii ile birlikte 1566 yılında kurulmuş olmalıdır. Mimar Sinan'a atfedilen cami semahâne olarak kullanılmıştır*”. Bu cümle içerisinde, cami adının Cenâbî Ahmed Paşa Camii olması ve mimari tasarımının Sinan'a ait bulunmasından başka doğru bir ifade yoktur. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, camii inşaatının Paşa'nın ölümünden dört yıl sonra 1565 yılında Mimar Sinan'ın (1490-1588) oğlu Ankara Mirlivası Mehmet Bey'in nezâretinde tamamlandığını yazmaktadır⁶ ki, bizce doğru bir tespittir.

Ankara şehri üzerinde yapılan müstakil çalışmalardan Avram Galanti'nin *Ankara Tarihi*⁷, Özer Ergenç Hoca'nın *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*,⁸ Hülya Taş'ın *XVII. Yüzyılda Ankara*,⁹ Rifat Özdemir'in *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*¹⁰ isimli kitaplarında ve Deniz Karaman'ın “*Şer'îye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Ankara Damga Mukataası*”¹¹ makalesinde Ankara Mevlîhânesi'nden hiç söz edilmemektedir.

Ankara Mevlîhânesi hakkında dolaylı dolaysız 2012 tarihine kadar her ne yazılıp söylenmişse onları gözden geçiren ve Ankara üzerine yapılan çalışmalarda bu konuda temel kaynaklara dayalı bilgi bulunmadığı tespitinde bulunan Ahmet Köç, “*Mevleviler ve Devlet: Ankara Mevlîhânesi Örneği (Ekonomik Statü, Vakıflar ve Yönetim)*” başlığı altında Belleten'de bir

⁴ Doğan, D. Mehmet, “75 Sene Geçti mi?” 19.04.2010 tarihli, *Düşünce, Sanat ve Haber Portalı*, Türkiye Yazarlar Birliği Gaziantep Şubesi Yayını; 27 Kasım 2013 tarihli Zaman Gazetesi; <http://müze.semazen.net/kontent.php>

⁵ Altındağ Belediyesi, *Altındağ'ın Manevî Coğrafyası*, Ankara 1998, s.212; Erdoğan Abdulkerim, *Unutulan Şehir Ankara*, Ankara 2004, s.322-323; Erdoğan, Abdulkerim, *Ankara Erenleri*, Ankara Büyükşehir Yayınları, Ankara 2013, C.II, s. 28-29.

⁶ Dağlıoğlu, Turhan Hikmet, *Agm*, s.214.

⁷ Galanti, Avram, *Ankara Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul 1950.

⁸ Ergenç, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

⁹ Taş, Hülya, *XVII. Yüzyılda Ankara*, TTK. Yayınları, Ankara 2006.

¹⁰ Özdemir, Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığın Yayınları, Ankara 1986.

¹¹ Karaman, Deniz, “*Şer'îye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Ankara Damga Mukataası*”, *Bilgi*, XXXII. Ankara 2005, s. 179-222.

makale kaleme almıştır. Ankara’da bir mevlevîhâne inşa edilmesine ilişkin hatt-ı hümayûn ve vakfiyeye ulaşamadığı için ortaya koyduğumuz temel sorulara cevap bulamamış olmasına ve “*Cenâbî Ahmed Paşa Camii müstemilatı içerisinde bulunan küçük yapının eski mevlevîhâne olma ihtimali zayıftır. Mevlevîhâne olarak ifade edilen cami kenarındaki küçük binanın dergâh olması mümkün gözükmemektedir. Ancak bizim yine de Mevlevîhânenin yerinin Cenâbî Ahmed Paşa Camii yakınında olduğunu düşünmemiz gerekmektedir*”¹² gibi muğlak ifadeler kullanmış olmasına rağmen; yine de Ahmet Köç’ün makalesi¹³ şimdiye kadar bu alanda kaleme alınan çalışmaların en muhtevalısıdır. Yazının ilerleyen bölümlerinde elimizdeki arşiv vesikaları ile Ahmet Köç’ün değerlendirmeye tabi tuttuğu belgeler arasında bazı mukayeseler yapılacaktır.

II.Hatt-ı Hümayûna ve Vakfiyeye Nasıl Ulaşıldı

Bir taraftan İstiklâl Marşı’nın yazıldığı mekân olan Tâceddin Dergâhı ile meşgul olurken iki yıldan buyana Ankara Mevlevîhânesi hakkında da araştırmalar yapmaya başlamıştım. Bu amaçla Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı arşivleri ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivleri üzerinde tetkiklerde bulundum. Her iki arşivde Mevlevîhâne fukarâsı taamiye bedellerinin hangi gelir kalemlerinden karşılandığı, Mevlevîhânenin onarım keşifleri, şeyh atamaları, şikâyet dilekçeleri vb çok sayıda belge ve şahsiyet kaydı elde etmeme karşılık, Mevlevîhânenin inşası ve vakfiyesi hakkında en ufak bir ipucu yakalama imkânı bulamamıştım. Çaresizliğime rağmen bu konu, halledilmesi gereken bir problem olarak kafamda taşıdığım önemli bir mesele olarak kalmaya devam etti. Bir başka vesile ile yetmiş beş yılda neşredilen otuz dokuz ciltlik Vakıflar Dergisi’ni yeni baştan tetkik etmem gerekti. Makaleleri teker teker okurken 1962 yılında Halit Ongan¹⁴

¹² Köç, Ahmet, “Mevleviler ve Devlet: Ankara Mevlevîhânesi Örneği (Ekonomik Statü, Vakıflar ve Yönetim)”, *Belleten*, Ağustos 2012, C.LXXVI, S.276, s.532-533.

¹³ Köç, Ahmet, *Agm*, s. 527-552.

¹⁴ Öğretmen, yönetici, derlemeci ve kıymetli bir araştırmacı olan Halit Ongan, 1903 yılında Niğde’de doğdu. Babası Ahmet Efendi ve annesi Hidâyet Hanım’dır. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra kazandığı sınav neticesinde ilkokul öğretmeni olarak Aydın’da göreve başladı. Niğde Dumlupınar İlkokulu öğretmeni iken Halkevi Ar Komitesi Başkanlığı görevini de üstlendi. Bu görev sırasında hem Halkevi Bandosu’nu kurdu hem de 59 adet Niğde türküsünü notaya almak suretiyle derlemeler yaptı. 1944 yılında Konya Asâr-ı Atika Müzesi/Mevlânâ Müzesi’ne ve 1948 yılında da Ankara Etnografya Müzesi Dâhiliye Müdürlüğüne müdür olarak atandı. Bu müzelerde eski kayıtlara ve arşiv vesikalarına dayalı araştırmalar gerçekleştirdi. Ankara Etnografya Müzesi’nde bulunan şer’iye sicilleri üzerine tarama çalışmaları yaptı. Konya,

(1903-07.09.1972)'ın kaleme aldığı, "*Ankara Şer'îye Mahkemesi Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler*"¹⁵ başlıklı bir yazıya rastladım. Yazar bu makalesinde, "*Ankara Etnoğrafya Müzesi Arşivi'nde muhafaza edilen 319 adet şer'îye sicilini tasnif ve tetkik ederken 151 vakfiye tespit ettiğini, bu çalışmasını bir kitap halinde yayınlamak istediğini, tahminen kitabın 240 sayfa civarında olacağını*" belirtiyordu. Yazı ekinde verdiği listenin 25 ve 26. sırasında "*Hacı Mahmud veya Mevlevîhâne Vakfiyesi*" ifadesi geçiyordu.¹⁶ Vakfiyenin isimlendirilmesinde bir yanlışlığın olduğu kesindi, ama yine de iz sürmekte fayda vardı; fakat bu nasıl yapılacaktı? Listede yer alan hiçbir vakfiyenin kayıtlı olduğu şer'îye sicilinin cilt ve sıra numaraları verilmiyordu. İnternette ve kütüphanelerde yaptığımız araştırmalardan, böyle bir eserin yayınlanmadığı anlaşıldı. Bu durumda geriye iki seçenek kalıyordu. Ya 319 cilt şer'îye sicilleri yıllar sürecektir bir zaman dilimi içerisinde teker teker taranacaktı, ya da Halit Ongan'ın yaşıyorsa kendisine değilse bir yakınına ulaşmanın imkân ve yolları araştırılacaktı. Birincisi, işin vüsatı bakımından sırf mikro tarihçilik aşkına yapılacak gibi görünmüyordu. İkinci şıkkı öne alarak, bu işe yatkın bütün dost ve arkadaşlarla birlikte harekete geçtik.

İnternet üzerinde yaptığımız araştırmalardan Halit Ongan'ın sözünü ettiğimiz makalesinden başka, Ankara Şer'îye sicilleri 1 ve 2 numaralı defterlerini kitap olarak hazırladığını, bunlardan birincisini Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi¹⁷ ikincisini de Türk Tarih Kurumu'nun bastığını;¹⁸ ayrıca

Niğde, Bursa ve İstanbul müzelerindeki şer'îye sicillerini inceledi. 1966 yılında Ankara Etnoğrafya Müzesi'ndeki görevinden emekliye ayrıldıktan sonra da evinde arşive dayalı araştırmalarına devam etti. Fakat bu araştırmalarını tamamlayamadan 68 yaşında 7 Eylül 1972 tarihinde vefat etti. Halit Ongan'ın musiki, folklor, kültür tarihimize ilgili birçok çalışması bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri; 1937 yılında Halkevleri tarafından yayımlanan Niğde türkülerini derlediği "*Niğde'de Halk Türküleri*", birincisini Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin, ikincisini de Türk Tarih Kurumu'nun bastığı "*Ankara Şer'îye Sicilleri 1 ve 2 numaralı siciller*" adını taşıyan müstakil üç kitabı bulunmaktadır. Ayrıca 1949'da "*Ezgi Demeti*" adıyla halk müziği konusunu işlediği iki sayı broşür yayınladı. "*Ankara Şer'îye Mahkemesi Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler*" konulu tek makalesi Vakıflar Dergisi'nde neşredildi. Yayımlanmış bu eserlerinin yanında basılmamış çalışmaları da bulunmaktadır.

¹⁵ Ongan, Halit, "*Ankara Şer'îye Mahkemesi Sicillerinde Kayıtlı Vakfiyeler*", *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1962, S.V, s.213-222.

¹⁶ Ongan, Halit, *Agm*, s.215.

¹⁷ Ongan, Halit, *Ankara'nın 1 Numaralı Şer'îye Sicili, 21 Rebiülâhîr 991-Evâhîr-i Muharrem 992/14 Mayıs 1583-12 Şubat 1584*, Ankara 1958, Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi Yayınları.

¹⁸ Ongan, Halit, *Ankara'nın 2 Numaralı Şer'îye Sicili*, Ankara 1974, TTK Yayınları.

Niğde yöresi türkülerini derlediğini, Niğdeli olduğunu, Ankara Etnografya Müzesi Dâhiliye Müdürlüğü görevinde bulunduğunu, bu görevde iken 1968 yılında emekliye ayrıldığını ve 1972 yılında vefat ettiğini öğrendik. Bu bilgilere ilaveten, sonradan torunu olduğunu öğrendiğimiz Armağan Elçi'nin "*Alçakgönüllü Bir Aydın: Halit Ongan (1903-1972)*" adıyla bir tanıtım yazısı kaleme aldığını ve yayınladığını tespit ettik.¹⁹

Ailesine ulaşmak için müze çalışanları, Bakanlık yetkilileri ve Merkezi Ankara'da bulunan Başkent Niğdeliler Vakfı yönetimi ile yaptığımız görüşmelerden bir ipucu yakalayamadık. Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü genel ağ sayfasında "Niğdeli Meşhurlar" arasında Halit Ongan'ın adı geçmekle birlikte, bizi aileye ulaştıracak iletişim bilgilerini burada da bulamadık. Kültürel ortamlara yöneldik ve bu çevrelerden elde ettiğimiz bilgiler ışığında Halit Ongan'ın torunu Armağan Elçi'nin yukarıda adı geçen makalesine ulaştık ve buradan hareketle kendisiyle iletişime geçtik. Armağan Elçi'nin katkılarıyla oğlu Fikret Ongan ve gelini Aysen Ongan'a ulaştık. Müspete doğru bu gelişmeler olurken, evde döküntü yapıyor diye yeni kuşakların nice değerleri çöpe attıklarını bildiğimiz için bir taraftan da günümüzden elli küsur sene önce yapılan çalışmanın muhafaza edilip edilmediği konusundaki heyecanımız devam ediyordu.

Bir haftalık yoğun bir çabanın sonunda aileye ulaşmamızı sağlayan, Kütüphanecilik uzmanı Neşecan Uysal Hanım, ziyaret için randevu telefonlaşması sırasında Aysen Ongan Hanımefendiden çalışmanın muhafaza edildiğini öğrendi. Doğrusu mevcudiyetini öğrenmemize rağmen dosyaya dokununcaya kadar, nasıl bir dokümanla karşılaşacağımızın heyecanını yaşamaya devam ettik.

Uzun yılların ardından bu kıymetli çalışmaya ulaşmamızın başarısı, üç değerli hanımefendiye aittir. Bu hanımefendiler; Yüksek Kurumda bir dönem birlikte çalıştığım Bilimsel Çalışmalar ve Koordinasyon Dairesi Başkanı Neşecan Uysal, dedesinin yolunda kültür hayatının içinde bulunan Gazi Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü'nde öğretim üyesi olan Yrd. Doç. Dr. Armağan Elçi ve büyük bir itina ile kayınpederinin metrukâtını severek ve kıymetini takdir ederek muhafaza eden Aysen Ongan'dır. Her birine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Özellikle Aysen Hanımefendi'nin bu asil davranışının yeni kuşaklara örnek olmasını diliyorum. Rahatsızlığına ve 87'sine ulaşmış ileri yaşına rağmen bizi evinde kabul eden Fikret Ongan Beyefendi ve ikramda sınır tanımayan muhterem eşleri Aysen Hanımefendiye bu nazik misafirperverlikleri için tekraren şükranlarımı sunuyorum.

¹⁹ <http://www.tdkkitaplık.org.tr/kutup/folkloredebiyat54.html>

Kısa bir ön tetkikten sonra gördük ki dosya içerisinde vakfiyelerin orijinal metinleri bulunmuyor; sadece vâkıfı, tescil tarihi, şer'îye sicilinde bulunduğu defter ve sıra numaraları ile özetlenmiş kısa bilgiler mevcut. Defter ve sıra numaralarından hareketle bir kopyası Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Ankara şer'îye sicillerinden, Ankara'da bir Mevlevîhâne yaptırılmasına ilişkin hatt-ı hümayûn ve vakfiyenin asıl nüshası ve özetine ulaştık. Artık bu belgeleri orijinal metinlerine bakarak değerlendirebiliriz.

III. Ankara'da Mevlevîhâne Yapılmasına İlişkin Hatt-ı Hümayûn

Ankara Kadısı Cenâbî Ahmed Paşa Camii avlusu içerisinde bir melevîhâne yaptırılması için Padişaha arzda bulunuyor. Bu arz üzerine Padişah IV. Murad (1623-1640), melevîhâne inşasına ilişkin isteği uygun bularak öneriler doğrultusunda Ankara Kadısına Evâhir-i Şaban 1039/13 Nisan 1630 tarihinde bir hatt-ı hümayûn gönderiyor (Ek-1/a ve b). Hatt-ı Hümayûn ile Ankara'da bir melevîhâne yaptırmak amacıyla iki yük akçe vakfeden Ankara sakinlerinden Korucu Mahmud'a;²⁰ Cenâbî Ahmed Paşa

²⁰ Hatt-ı Hümayûnda "*Korici Mahmud*" olarak zikredilen vâkıfın ad ve unvanı, esas Arapça vakfiyede (AŞS, Def.) ve Osmanlıca özet vakfiyede (*Ankara Şer'îye Sicili* (AŞS), Def.) Yeniçeri taifesinden Mahmud Bâşe olarak zikredilmektedir.

XV. ve XVI. yüzyıl klâsik Osmanlı şehir yönetiminde, şehirlerin güvenliği subaşılar ile onlara yardım eden yatacılar tarafından sağlanıyordu. Mustafa Akdağ, Yeniçeri Serdarlığı ile Kethüda Yeri'nin 1558 Bayezid isyanından sonra ortaya çıktığını, Kapukulları (Yeniçeri ve Altı Bölük Halkı)'nın Anadolu şehirlerinde garnizonlar kurup, ticaret, esnafılık ve çiftçilik gibi değişik işlerle uğraştıklarını, bunun sonucu olarak şehir merkezlerinde kadı, subaşı, şehir kethüdası ve diğer ileri gelenlerin yanında yeniçerilerin işleriyle uğraşan "Yeniçeri Serdarı" ile "Altı Bölük Halkı" adıyla şehir yönetiminde yeni iki otoritenin ortaya çıktığını, bunların her şeye karışmaları sebebiyle eski düzenin bozulduğunu belirtmektedir (Akdağ, Mustafa, "*Genel Çizgileri ile XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi*", *AÜDTCE, TAD*, C.IV, S.6-7, s.213).

Ankara'daki Yeniçeri Serdarı, Cebeci, Topcu, Toparabacısı, Gılmân-ı Acemi, Kul Oğulları'nın serdar ve zâbıtı idi. Dergâh-ı Âli Yeniçeri Ağası'nın mektubu ile atanıyordu. Yeniçeri Serdarının birinci plandaki görevi emrindeki kuvvetleri "zabt" etmek, ikinci planda ise şehir ve beldede yaşayan insanların huzur ve güvenliğini sağlamaktı (Özdemir, Rıfat, *XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s.151-152)

Belgelerde yeniçeri taifesinden ve korucu olduğu bildirilen vâkıf Mahmud Bâşe'nin Ankara Yeniçeri Serdarı olduğu ve şehrin asayişinden sorumlu bulunduğu anlaşılmaktadır.

Vakfi olan camiin kuzey tarafında kalan boş avlu sahası üzerine Mevlânâ Celâleddîn er-Rûmî fukarâsı için aşağıdaki şartlarla bir mevlevîhâne binası yaptırmasına izin veriliyor.

Üzerine Mevlevîhâne binası yapılacak arsa karşılığında günlük dört akçe icare-i müeccele takdir edilecektir.²¹ Arsa kirası olarak takdir edilen bu dört akçenin ikisi cami-i mezburun rakabesine harcanacak, diğer iki akçe de camiin dört kapısının güvenliğini sağlamak üzere berat-ı şerife ile bevâb/kapıcı tayin edilecek görevlilere²² ücret olarak ödenecektir.

Her ferman ve buyrultuda olduğu gibi bu hatt-ı hümayûn da; “*Buyurdum ki, sâdır olan hatt-ı hümayûn-i izzetmakrûnum mucibince mezbûr Korıcı Mahmud’un vakfettiği akçe ile vech-i meşruh üzere bir Mevlevîhâne bina ittirüb âhardan bir kimesneye dahl ve taarruz ettirmeyesiz ve kimesne mani’ ve mezâhim olmaya. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerife itimad kılâsız. Tahriren fi Evâhir-i şehri Şaban el-muazzam min şühûri sene tis’a ve selâsin ve elf. Bi-Makam-ı Kostantiniyye el-Mahrûsa*”²³ hüküm cümlesiyle bitmektedir.

Hatt-ı Hümayûnda geçen bu ifadeleri genç kuşakların anlaması için sadeleştirerek aktaracak olursak şöyle bir anlam çıkmaktadır: Bana yapılan başvuru üzerine, Mahmud Bâşe’nin vakfettiği 200.000 akçe ile Cenâbî Ahmed Paşa Camii avlusunun kuzeyinde boş bulunan saha üzerine, arsanın kirası ödenmek kaydıyla bir mevlevîhâne yaptırılmasına izin verdim. Kadı başta olmak üzere Ankara’da bulunan devlet yetkilileri, Mevlevîhâne inşasına hiç kimsenin müdahale etmesine ve zorluk çıkarmasına müsaade

²¹ Geriye bırakılmış kira bedeli anlamına gelen “icare-i müeccele” burada olduğu gibi bazen günlük, bazen aylık bazen de yıllık olarak ödenen kira bedelidir. Bu ifade, üzerine mevlevîhâne binası inşa edilmek üzere, Mahmud Bâşe Vakfı’nın Cenâbî Ahmed Paşa Vakfından söz konusu arsayı kiralamış olduğunu göstermektedir. Ahkâmü’l-Evkâf’ta bu kiralama işlemine “mukataa” muamelesi adı verilmektedir (Ömer Hilmi, *İthâfu’l-Ahlâf fî Ahkâmî’l-Evkâf*, Dersaadet 1307, s.11, m.39; s.140-145, m.276-286). Ödenen kiraya icareteynli vakıflardan mülhem “icare-i müeccele” denildiği gibi, “icare-i zemin/zemin kirası” ve “mukataa bedeli” de denilmektedir (İcareteynli ve mukataalı vakıflar hakkında geniş bilgi için bkz. Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995, s.251-263; Öztürk, Nazif, “Mukataalı Vakıf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, C.31, s.132-134).

²² Vakfiyede bevâb/ kapı güvenlik görevlilerinin Mevlevîhâne dervişleri arasından atanması öngörülmektedir. Bu sebeple Cenâbî Ahmed Paşa Vakfı’na ödenmesi gereken dört akçeden ikisi cami vakfının rakabesine diğer ikisi de caminin kandillerinde yakılacak yağ bedeli olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır. Kapıcıların ücretlerinin ise, kira bedellerine ilaveten Mevlevîhâne Vakfı gelirlerinden karşılanması hükme bağlanmıştır (AŞS).

²³ AŞS, Evahir-i Şaban 1039, Sicil No: E.24/Y.710, Belge/Sıra No:1098).

etmeyecektir. Herkes emrime uyacaktır. Hatt-ı Hümâyûn 1039/1630 tarihinde İstanbul'dan gönderilmiştir

Burada cevaplandırılması gereken bir soru mevcuttur. Herhangi bir şahsın vakıf kurması için devlet başkanından izin alması mı gerekmektedir ki, kadılık marifetiyle müsaade istihsali için padişaha arzda bulunulmuştur?

Eski ve yeni vakıf mevzuatına göre herhangi bir gerçek ve tüzelkişinin şahsî servetinden bir bölümünü kendi rızası ile ayırarak hayrî/topluma yararlı bir hizmeti gerçekleştirmek üzere vakıf kurması için, mahkemenin tescil kararının haricinde hiçbir makamdan izin almasına gerek yoktur. Ancak yüksek mevkideki devlet görevlileri tasarruf hakkına sahip bulundukları mirîye/hazineye ait bir taşınmazı vakıflaştırmak isterler ise mutlaka padişahın vereceği mülknameye veya temliknameye ihtiyaç vardır. Ankara'da tesis edilecek mevlevîhâne vakfı için böyle bir durum söz konusu değildir. Durum böyle iken izin istihsaline ait bu hatt-ı hümâyûn nereden ortaya çıkmıştır?

Vakıflarda süreklilik esastır. Bu sebeple vakıflar; *"rızâ-i bâriye uygun ve kamuya yararlı olmak kaydıyla alınmamak, satılmamak, hibe ve miras olunmamak üzere taşınmaz bir malın Allah'ın mülkü hükmünde bir amaca tahsisi"* olarak tarif edilmektedir. Temel hukukî prensip bu olmakla birlikte zarurete mebni bir vakfın istibdali/bir başka taşınmaz veya nakit para ile değiştirilmesi, iki dereceli ve uzun süreli kiralamak anlamına gelen icareteyne çevrilmesi, ya da konumuzda olduğu gibi boş bir vakıf sahanın üzerine yeni bir yatırım yapılması veya atıl vaziyette kalmış bir taşınmazın ihyası amacıyla zemin kirası ödenmek kaydıyla mukataaya bağlanması durumlarında; vakıf yetkilisinin uygun görüşü, mahkemenin kararı ve padişahın onayı gerekmektedir²⁴. İşlem dosyası elimizde olmadığı için diğer belgeleri görememiş olsak da, hatt-ı hümâyûnda geçen ifadelerden anlaşılıyor ki, karşılıklı mutabakat üzerine Ankara Kadısı Cenâbî Ahmed Paşa Vakfı'na ait cami avlusunda müsait bulunan bir saha üzerine mevlevîhâne binası yapılmasını uygun görmüş ve bu durumu karara bağlamıştır. Karara dayalı uygun görüşünü belirterek, zorunlu olan izin istihsali için konuyu padişaha arz etmiştir. Ankara'da Cenâbî Ahmed Paşa Cami avlusunda bir mevlevîhâne binası yapılması için sadır olan hatt-ı hümâyûnun sebab-i hikmeti budur.

²⁴ Bu konularda geniş bilgi için bkz. (Öztürk, Nazif, *Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara 1983, s.106-114; Öztürk, Nazif, *Age*, s.251-276; Öztürk, Nazif, *Agm (Ansiklopedî maddesi)*, s.132-134.

IV. Mahmud Bâşe'nin Ankara Mevlevîhâne Vakfiyesi

Ankara şer'îye sicillerinde Ankara Mevlevîhânesi'nin birisi orijinal, diğeri muhtasar olmak üzere aynı vakfiyenin iki ayrı istinsah sureti bulunmaktadır.

a) Muhtasar Vakfiye

Vakfiyenin dili Osmanlıcadır. Muhtasar vakfiye; ahkâmü'l-evkâfa göre her vakfiyede mutlaka bulunması gereken vâkıf/vakfın kurucusu, mevkuf/vakfedilen mal ve mevkufunaleyh/vakfın amacı, vakıftan yararlanacak kesimlere ait hususların yer aldığı temel şartların zikredildiği ve mütevellinin de hazır bulunduğu murafaalı bir duruşmanın sonunda kadının/mahkemenin vakfın lüzumuna/sıhhatine dair verdiği tescil kararının özetidir. Bu özet vakfiyede, tescile ilişkin şu hususlar yer almaktadır:

Dergâh-ı âlî yeniçerilerinden Hacı Enverî'nin oğlu el-Hâc Mahmud Bâşe,²⁵ yine zümre-i mezbureden el-Hâc Yusuf Bâşe ibn Abdi'yi de yanına alarak mahkemenin huzuruna çıkmış ve kurmak istediği vakfı şu ifadelerle anlatmıştır: “Ankara şehrinde bir mevlevîhâne yaptırđım ve işletme giderlerini karşılamak üzere halis malımdan 200.000 akçe nakit para vakfettim. Vakfettiğim nuku, tescil mütevellisi olarak tayin ettiğim el-Hâc Yusuf Bâşe'ye teslim ettim” diyerek bir vakıf kurmak istediğini ikrar ve itiraf etmiştir. Müteveli parayı teslim aldıktan sonra, tam hâkimin karar vereceği sırada, bütün İslâm hukukçularına göre vakfını geçerli/sıhhatli kılmak amacıyla vâkıf Mahmud Bâşe yeniden söz almıştır.²⁶ “Derâhim ve denânirin/nakit paranın eimme-i müştehidîn/müştehid imamlarının/önde gelen hukukçuların katlarında vakfedilmesi caiz olmadığından, ben vakıf kurmaktan vazgeçtim, vakfettiğim nakit parayı geri istiyorum” diyerek mütevelliden parasının iadesini talep etmiştir. Bu istek karşısında müteveli-i

²⁵ Metinde geçen ifadelerden hem vakıf kurucusunun hem de tescil mütevellisinin askeriye'nin yeniçeri sınıfına mensup olduğu ve baba isimlerinden ve vâkıfın vakfiyede öz çocuklarından bahsetmemesinden kul taifesine mensup bulundukları anlaşılmaktadır. Sözlüklerde atmaca, ehlileştirilmiş ve avcılıkta kullanılan şahin, başağa, serdar anlamına gelen “bâşe/beşe” kelimesinin Farsça olduğu bilinmektedir (Muîn, Muhammed, *Ferheng-i Muîn/Ferheng-i Farisî*, Tahran 1371, Müessesesi-i İntişarâtı Emîr-i Kebîr Yayınları, C.I, s.460; Şükun, Ziya, *Gencîne-i Güftâr Farsça-Türkçe Lügat*, İstanbul 1996, s. 250). Dipnot 22'de de belirtildiği gibi “bâşe” kelimesinin ilgili şahsın konumunu bildiren bir rütbe ve unvan olduğu, vâkıf Mahmud Bâşe'nin Ankara Yeniçeri Serdarı ve şehrin asayişinden sorumlu bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

²⁶ Hâkim huzurunda cereyan eden bu murafaa hemen bütün vakfiyelerde yer alan danişıklı bir uyumsuzluktur. Vakıf kurucuları, sonucu önceden belli olan bu anlaşmazlığı dile getirerek tescil ettirdikleri vakıflarının sıhhat ve lüzumunu bütün hukukçular nezdinde geçerli kılmayı amaçlamaktadırlar.

mezbur söz alarak, “*derâhim ve denânirin vakfedilmesini İmam-ı ‘Azam ve diğer bazı hukukçular caiz görmemişler ise de, İmam-ı Züfer, vakfedilen malın mütevellîye teslim edilmesinden sonra vakfın kurulmasından vazgeçilemez*” buyurmaktadır, diyerek vakfın tescilini talep etmiştir. Bu açıklama üzerine kadı, vâkıf-ı mezbur Mahmud Bâşe’nin isteğini reddetmiş ve şahitler huzurunda vakfın sıhhat ve tesciline karar vermiştir (Ek-2/a ve b).

Vakfiye, Ankara Kadısı Hüsamoğlu Abdülkerim tarafından tescil edilmiştir. Şer’iye siciline kayıt tarihi 12 Receb 1039/25 Şubat 1630’dur.²⁷

b) *Orijinal Vakfiye*

Vakfiyenin dili Arapçadır. İçerisinde Ankara Mevlevîhânesinin mimari planı ve verilecek hizmetle ilgili çok değerli bilgiler bulunmaktadır.

Orijinal vakfiyenin kısaltılmış bir kopyası olan muhtasar vakfiyede olduğu gibi pek tabi bu vakfiyenin tescil hâkimi de Ankara Kadısı Hüsamoğlu Abdülkerim’dır. Vakfiyenin, Evâhir-i Şaban 1039/13 Nisan 1630 olan tescil tarihi, hatt-ı hümayûnla aynı zamanı göstermektedir.

Vakfiye, bütün vakfiyelerde olduğu gibi, hamdele ve salvele ile başlamakta, padişaha övgü ve dualarla devam etmekte “*amma ba’d*” ifadesinden sonra, vakfın hukukî dayanağı, amacı, malvarlığı, hizmet ve idarî personelin nitelikleri, görev yapanlara ödenecek ücretler, vakfın devamlılığına yönelik istek ve arzular, kadının tescil kararı ve son dualarla tamamlanmaktadır. Vakfiyenin tescil tarihinin yazı ile kayda geçirilmesi ve vakfın kuruluşuna şahitlik yapanların/shuhûd-i hâlin isim listesinin yerini almasıyla vâkıf dâhil herkesi bağlayan, tüzelkişiliğe sahip hukukî bir metin ortaya çıkmıştır.

Vakfiyedeki ifadesiyle vâkıf Hacı Mahmud Bey, Sultan I. Ahmed (1603-1617)’in oğlu Sultan IV. Murad (1623-1640)’ın “hatt-ı hümayûn”u ile verilen müsaade üzerine Evâhir-i Şaban 1039/13 Nisan 1630 tarihinde Ankara’da Cenâbî Ahmed Paşa Vakfı’na ait aynı adla anılan caminin kuzeyinde yer alan boş arsaya, takdir edilen günlük dört akçe zemin kirasını ödemek kaydıyla sekiz odalı ve bir “mukabele meydanı”ndan²⁸ oluşan bir mevlevîhâne yaptırmış ve hizmete açmıştır. Mevlevîhâne odalarına yerleşen

²⁷ AŞS, 24/710, Sıra/belge No: 331.

²⁸ “Mukabele” ve “meydan” kelimelerinin birden fazla karşılıkları bulunmaktadır. Tasavvuf kültüründe bir terkip olarak “mukabele meydanı”, mesnevi kıraat edildiği ve semâ ayininin yapıldığı alandır. Mevlevî dervişleri “devr-i veledî”de birbirine başkeserek ve birbirinin yüzüne bakarak içlerine doğan ilâhî feyzi takdis ettiklerinden dolayı bu âyine mukabele denilmiştir (Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1996, s.365,376; Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s.507,515).

mevlevî fukarâsı tarafından, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî zamanından beri âdet olduğu üzere her hafta Salı ve Cuma günleri öğle ve Cuma namazlarından sonra semâ meydanında Mesnevî mukabele olunmaya başlanmıştır. Vakfiyede geçen bu ifadelerden, mutadî vechiyle vakfiye yazılıp tescil edilmeden mevlevîhâne binasının inşa edilerek hizmete açıldığı ve mevlevî âyini icrası amacıyla yaptırılan salonda Mesnevi okumalarına başlanıldığı anlaşılmaktadır.

Vakfiyenin ilerleyen bölümlerinde, Ankara Mevlevîhânesi'nin hizmete devam edebilmesi için vakfedilen malvarlığı ve bu malvarlığının işletilmesi, hizmet ve idarî personelin tayinleri, her birine ödenecek ücretler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Vâkıf Mahmud Bâşe yaptırdığı Mevlevîhâne binası ile birlikte şahsî helal malından ayırdığı 200,000 (iki yük) dirhemi tescil mütevellisi Yusuf Bâşe'ye teslim etmiş ve vakıf hizmetlerinin nasıl yürütüleceğini aşağıdaki şekilde hükme bağlamıştır.

Hayatta olduğu sürece vakfın mütevelliliği/yönetimi görevi, Vâkıf Mahmud Bâşe'ye aittir. Vazifelilerin tayin ve azilleri ölünceye kadar vâkıfın yetkisinde olacaktır. Vefatından sonra utekasından Abdullah oğlu Hacı Rıdvan mütevellî olacak, bu şahsın ölümünden sonra zamanın hâkimi tarafından dürüst kimseler arasından bir kişi mütevellî tayin edilecektir.

Vakıf hizmetlerinin ahkâmı'1-evkâf ve vakfiye hükümlerine göre yapılıp yapılmadığını denetlemekle görevlendirilen nâzırlık vazifesi, meşrutun-leh olan ve dergâhta sakin bulunan mevlevî fukarâsına aittir.

Mevlevîler arasında tefsir ve hadis dersleri vermeye muktedir bir kimse şeyh, Mesnevî okutmaya/şerh etmeye ehil ve nakline muktedir bir kimse de mesnevîhan olarak tayin edilecektir.

Vakfedilen 200.000 akçe mütevellî marifetiyle on dirhemi on iki dirhem hesabıyla sağlam rehin ve güvenilir kefil karşılığında nemalandırılacaktır. Kredi olarak verilecek vakıf paranın zayi olması ihtimaline karşı askerlere ve talebeye ikraz yapılmayacaktır.

Yukarıda belirtilen şartlarla vakıf paranın çalıştırılması sonunda elde edilen gelirden günde bir dirhem nâzır olarak görevlendirilen mevlevî fukarâsına, otuz beş dirhem hücrelerde oturan dervişlerin yemeklerine, yirmi dirhem şeyh olan kimseye, üç dirhem mesnevîhâna, üç dirhem duacıya, beş dirhem birinci neyzene, beş dirhem ikinci neyzene, üç dirhem kudimzene, üç dirhem dâirezene verilecektir. Geceleri her hücrede yakılmak üzere günde iki dirhemlik mum satın alınacaktır. Mütevellî olan günde beş dirhem alacak, binanın tamir ve termimi ile kar ve yağmurun zararından koruyacak hademeye iki dirhem, naathâna iki dirhem, tabbaha/aşçıya iki dirhem ve ferraşa/temizlikten sorumlu olan kimseye bir dirhem verilecektir.

Üzerine mevlevîhâne binası inşa edilen Cenâbî Ahmed Paşa Vakfı'na ait arsanın kirası için tespit edilen günlük dört dirhem iki dirhemi anılan vakfın rakabesine/anaparasına, diğer iki dirhemi de camii kandillerinin yağ ihtiyacını karşılamak üzere ödenecektir. Ayrıca dört adet camii avlusu kapılarının güvenliğini sağlamak üzere, mevlevî fukarâsı arasından beratla tayin edilecek bevva/kapıcılara iki dirhem ödenecektir (Ek-3/a ve b).

Tadat edilen bu masraf kalemlerinden, olağanüstü durumlar ve büyük onarımlar hariç mutad olarak Ankara Mevlevîhânesi'nin günlük 98 dirhem giderinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu günlük giderden hareketle bir hesaplama yaptığımızda Ankara Mevlevîhânesinin aylık 2.940 dirhem, yıllık 35.280 dirhem işletme masrafının olduğu ortaya çıkmaktadır.

Vakfedilen 200.000 dirhem paranın tamamı, arada boşluk olmaksızın değerlendirilebildiği takdirde yıllık %20'den 40.000 dirhem nema elde edilebilecektir. Bu hesaplama göre vakfın yıllık 4.720 dirhem gelir fazlası gözükmektedir. Ancak enflasyondan kaynaklanan değer kaybı, paranın satın alma gücünde meydana gelebilecek muhtemel düşüşler, özellikle de vakıf paranın tamamının her an ikraza verilmesinin zorluğu dikkate alındığında, mevlevîhâne giderlerinin karşılanmasında bazı zorlukların yaşanacağı anlaşılmaktadır. Mevlevîhâne ile ilgili daha sonraki belgeler bu kaygılarımızı doğrulamaktadır.

Osmanlı coğrafyasında kurulan bütün vakfiyelerde olduğu gibi Ankara Mevlevîhânesi Vakfiyesi de, vakfın sıhhatini bütün İslâm hukukçularına göre geçerli kılmak amacıyla mizansen olarak düzenlenen murafaalı bir duruşma sonunda mahkemenin verdiği tescil kararı, vakfın sürekliliği konusunda vâkıfın temenni cümleleri ve yaptığı dualarla tamamlanmıştır.

Mahkemenin tescil kararından sonra, vakfın kuruluş tarihi ve vakfın tesciline şahitlik eden seçkin kişilerden oluşan "şuhûdü'l-hâl listesi vakfiyedeki yerini almaktadır. Ankara Mevlevîhânesi bugün yerinde olmasa da tescil edilen bu vakfiye sayesinde Mevlevîhâne Vakfı'nın tüzelkişiliği devam etmektedir.²⁹

Bu üç belgenin birlikte değerlendirilmesinden, Ankara Mevlevîhânesi'nin Ulucanlar semtinde bulunan Cenâbî Ahmed Paşa Camii ve avlusunda bulunan Paşa'ya ait türbenin kuzeyinde (Ek-4/Fotoğraflar a ve b), Ankara şehrinin asayiş ve güvenliğinden sorumlu Yeniçeri Serdarı Hacı Mahmud Bâşe tarafından yaptırılarak 29 Şaban 1039/13 Nisan 1630 tarihinde hizmete açıldığı, başlatılan hizmetin hukukî statüsü ve sürekliliğinin teminat altına alınması için aynı tarihte ve aynı şahıs tarafından bir vakıf kurulduğu kesin olarak ortaya çıkmıştır.

²⁹ AŞS, 1039: E 26/Y 712, Belge No: 1.

Yazıya ek olarak sunduğumuz belgeleri esas alarak yaptığımız tahlil ve analizlerinden, ilk başta ortaya koyduğumuz, Ankara Mevlevîhânesi nerede, ne zaman ve kim tarafından inşa edilmiştir; vâkıfı kimdir, bu hizmet için ne miktar malvarlığı vakfedilmiştir, nasıl bir hizmet anlayışı öngörülmüştür gibi soruların cevabı ortaya çıkmıştır.

Yapılan bu temel tespitlerden sonra Ankara Mevlevîhânesi'ni daha yakından tanımak için şimdi sıra Mevlevîhâne Vakfı'nın kuruluş tarihinden *Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men' ve İlgasına Dair 30.11.1341/1925 tarih ve 677 sayılı Kanun'un*³⁰ kabul tarihine kadar geçen 3 asırlık dönemde yaşadığı maceraların ve başına gelenlerin, yine belgelere dayalı olarak tespitine gelmiştir. Bilimsel bir makalenin sınırlarını zorlamadan, yaşanan maceralar "malî durum", "yapılan onarımlar" ve "sosyal hareketlilik" başlıkları altında incelenecek, bir bütün halinde elde edilen sonuçlar özetlenerek yazıya nihayet verilecektir.

V. Mevlevîhânenin Malî Durumu ve Sağlanan Gelir Kaynakları

Ankara Şer'îye Sicilleri ve Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler, Ankara Mevlevîhânesi'nin hizmete açılmasından altı yıl sonra dışardan yardım almaya muhtaç hale geldiğini göstermektedir. Vakfedilen 200.000 dirhem bu kadar kısa sürede Mevlevîhâne giderlerini karşılayamayacak duruma gelmesi pek anlaşılır gibi değildir. Acaba yaptırılan Mevlevîhânenin inşaat bedelleri bu paradan mı karşılanmıştır; yoksa o yıllarda menfi manada paranın değerinde çok büyük bir değişiklik mi meydana gelmiştir? Menkulün tek başına vakfedilmesini doğru bulmayan hukukçuların görüşüne uyularak, vakfedilen nükut ile taşınmaz mal satın alınarak o gayrimenkuller vakfedilseydi yine de böyle bir sonuç mu ortaya çıkardı? Kuşkusuz bu soruların sayısını artırmak ve buradan hareketle değişik yorumlar yapmak mümkündür, fakat sanırım yeri burası değildir. Hukukçular arasındaki tartışmalar itibariyle başlangıcı, vakıf sisteminde açtığı yaralar itibariyle sonuçları bakımından kapsamlı araştırma ve tartışmayı gerektiren menkulün vakfı meselesini yeni kuşaklara bırakarak tekrar konumuza dönelim.

Hatt-ı hümayûnda, Mevlevîhâne yaptırmak için vakfedilen iki yük dirhemden bahsedilmektedir. Ancak aynı tarihi taşıyan Arapça esas vakfiyede, Mevlevîhânenin inşa edildiği, hizmete açıldığı, dervişlerin odalara yerleştiği ve mukabele meydanında mesnevî kıraat edilmeye başlandığı anlatılmaktadır. Birbiriyle çelişkili gibi görünen bu iki ifadenin

³⁰ *Düstur*, III/VII 1933: 190.

telif edilebilmesi için, Mevlevîhâne binasının vakıf tüzelkişilik kazanmadan önce yapıldığını, fakat inşaat bedelinin vakfın tescilinden sonra ödendiğini düşünmek gerekiyor.

Sebepler her ne olursa olsun, 1630'da hizmete açılan Ankara Mevlevîhânesi'nin kısa bir süre sonra yardıma muhtaç hale gelmesi gerçeğini değiştirmiyor. 13 Rebiulâhîr 1046/14 Eylül 1636 tarihinde Ankara Mevlevîhânesi şeyhliğine Şeyh Mehmed 5 akçe yevmiye ile atanıyor ve bu ücretin *Ankara Mukataası İhtisab Mahsulü*'nden ödenmesi kararlaştırılıyor.³¹ 4 Ramazan 1051/7 Aralık 1641 tarihinde Mevlevîhânedeki münhal kadrolara Musa, Şeyh Ahmed ve Pir Mehmed tayin ediliyor. Bunlardan Musa ve Şeyh Ahmed'e 10'ar, Pir Mehmed'e ise 20 akçe ücret ödenmesi kararlaştırılıyor. Toplam 40 akçe olan bu ücretlerin *Cendere Mukataası*'ndan karşılanması hükme bağlanıyor.³² Mirîye ait olan Ankara şehri mukataa gelirlerinden sadece personel ücretleri ödenmekle kalınmıyor, 22 Receb 1046/20 Eylül 1636 tarihli hatt-ı hümayûnda *devâm-ı ömrü devletin daim olması* için dua etmeleri karşılığında *İhtisab ve Cendere Mukataası*'ndan günlük 25 akçe taamiye/yemek bedeli ödenmesi için ilgililere talimat veriliyor.³³

Ahmet Köç yazımızın baş kısmında adını zikrettiğimiz makalesinde, Ankara şehri gelirlerinden Mevlevîhâneye kaynak aktarılmasına ilişkin belgelerin metinlerini dipnotlarda özetleyerek yaptığı analiz sonunda bir cetvel hazırlamıştır. Hazırlanan bu cetvelde yıllık bazda hangi senede, hangi amaçla Mevlevîhâneye kaç para ödeme yapıldığı çizelge halinde verilmiştir.

Ankara Mevlevîhânesi'ne 1636'dan itibaren yıllık, *Ankara İhtisab Mukataası*'ndan maaş olarak 1800 akçe, yine aynı yılda *Ankara Cendere Mukataası*'ndan yemek bedeli olarak 9000 akçe, 1641'de *Ankara Cendere Mukataası*'ndan maaş olarak 14400 akçe, 1696'da *Ankara Damga Mukataası*'ndan maaş olarak 9000 akçe, 1793'de *Ankara Damga-i Kirpas Mukataası*'ndan maaş olarak 5400 akçe, 1891'de *Yakub Abdal Karyesi Öşrü*'nden yemek bedeli olarak 734 kuruş nakit para tahsis edilmiştir.³⁴ Ayrıca Mevlevîhâne Şeyhi Ahmed bin Abdulkakî'nin nemalandırmak üzere zımmî Ohannis veledi Aslankulu'na ikraz ettiği paranın zamanında geri ödenmemesi ve ilgili şahsın ölümü üzerine varislerinden babalarının borcuna karşılık, sözleşmede rehin gösterilen ve kale duvarına yakın mesafede bulunan dükkânın mülkiyeti mahkeme kararı ile 19 Şevvâl 1116/14 Şubat

³¹ AŞS, 1046: 28/714, Belge/Sıra No: 704.

³² AŞS, 1051: 30/716, Sıra No: 833.

³³ AŞS, 1046: 28/714, Sıra No: 705.

³⁴ Köç, Ahmet, *Agm*, s. 549.

1705 tarihinde Mevlevîhâne Vakfî'na devredilmiştir. Bu tarihten itibaren mülkiyeti devir alınan dükkânın kirası da Mevlevîhâneye gelir kaydedilmiştir.³⁵ Bu dükkân Mevlevîhâne Vakfî'nın sahip olduğu tek gayrimenkuldür.

Diğer taraftan Yakub Abdal Köyü'nün³⁶ Ankara Mevlevîhânesi ile olan ilişkisi, 1891 senesinden çok daha eski yıllara dayanmaktadır. Ilı-pınar Köyü arazisinin Yakub Abdal Zaviyesi Vakfî'na ait olduğuna dair 13 Safer 1147/15 Temmuz 1734 tarihli hüccette; Ankara Mevlevîhânesi Şeyhi Şeyh Mehmed'in Kütahya valilerinden birinin arzı ile Defterhâne-i Âmire'den bu yerlerin öşür gelirlerinin Mevlevîhâne fukarâsına ait olduğunu kaydettirdiği, daha sonra Şeyh Muslî ve Mevlevîhâne Vakfî mütevellisi Neyzen Yusuf Dede bin Abdullah'ın da aynı şekilde davrandıkları anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu belgede Yakub Abdal Zaviyesi mütevellisi ve zaviyedârı olan Hüseyin Dede bin Abdulmuttalib'in başvurusu üzerine mevlevîlerin müdahalesi menedilip Hüseyin Dede'nin hakkı teslim edilmiş ise de;³⁷ 25 Ramazan 1067/7 Temmuz 1657 tarihli bir belgede Yakub Abdal Zaviyesi zaviyedârı Mevlevîhâne Şeyhi Mehmed'in arzuhâline cevap olarak gönderilen beratta, vakıf yönetimini gasp etmek isteyen Sipahi Ali'nin bu teşebbüsünün men' edilmesi emredilmektedir.³⁸

Esas itibarıyla geliri Yakub Abdal Zaviyesi Vakfî'na ait olan Ilı-pınar Karyesi a'şar gelirinin kullanımı konusunda çok sayıda yazışma ve verilmiş karar bulunmaktadır. Teferruattan sarf-ı nazarla özetlemek gerekirse şu hususlar söylenebilir:

1. Ilı-pınar Karyesi'ne Yakub Abdal tarafından gelen ve gidenleri misafir edip ağırlamak üzere bir zaviye yaptırıldığında burası yol güzergâhı üzerinde bulunuyordu. XVII. yüzyılın başlarından itibaren yeni yollar açılmış ve bu köy sapa bir noktada kalmıştır. Henüz vakfiyenin aslına ulaşamamış olsa da hukuken vakfiye yerine geçen belgelerden Yakub Abdal Zaviyesi Vakfî'nın 645/1247 tarihinde kurulduğunu, Ilı-pınar karyesi gelirlerinin zaviyeye gelen misafirlere ikramda bulunulmak amacıyla vakfedildiğini, vakfın mütevelliliğini kendisine, vefatından sonra kendi neslinden gelen evlâdına,

³⁵ AŞS, 1116: 43/729, Sıra No: 408.

³⁶ Günümüzde Çankaya İlçesi'ne bağlı bir mahalle haline gelen Yakub Abdal Karyesi'nin adı, bu yere 645/1247 tarihinde Derviş Sinan oğlu Yakub Abdal adına yaptırılan *Yakub Abdal Zaviyesi*'nden kaynaklanmaktadır. *Yakub Abdal Zaviyesi* Muharrem 677/Ağustos 1278 tarihinde onarım görmüştür. Köyün eski adı *Karye-i Ilı-pınar*'dır Anılan Yakup Abdal Köyü, Zaviyesi ve Vakfî hakkında geniş bilgi için bkz. Erdoğan, Abdülkerim, *Ankara Erenleri*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2013, C.II, s.11- 30.

³⁷ AŞS, 1147: 798, Sıra No: 173.

³⁸ AŞS, 1067: 43/729, Sıra No: 408.

nesli kesilirse Müslüman fakirlerin hizmetine sunulmasını şart kıldığını öğreniyoruz.³⁹ Vakfiyede yer alan bu hükümler doğrultusunda zaviyenin hizmet veremez hale gelmesinden sonra a'şar gelirinin Mevlevîhâne fukarâsı yemek bedeli olarak Ankara Mevlevîhânesi'ne tahsis edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıfın soyunun münkariz olmasından sonra mütevellilik görevi çeşitli dinî kesimlere mensup kişilere verilmiş, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Yakup Abdal Zaviyesi Vakfı mütevellilik vazifesi Mevlevîhâne şeyhlerine geçmiştir.

2. Cemaziye'l-âhir 1116/2 Ekim 1704 tarihinde Osmanlı merkezî yönetimi vakıfta yaşanan usulsüzlükler üzerine Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı'nın yönetimini ve gelirlerini Ankara Mevlevîhânesi'ne aktarmıştır.⁴⁰ Anılan tarihten bir yıl sonraya ait 14 Cemâziye'l-evvel 1117/ 3 Eylül 1705 tarihli başka bir kayıttan, 16 yıldır Zaviye Vakfı'nın Mevlevî kökenli şeyhler tarafından idare edildiği anlaşılmaktadır.⁴¹ Nitekim Ahmet Köç tarafından belgelere dayalı olarak çıkartılan müteveli listesinde, Zaviye mütevelliliğinin 1101/1689 tarihinde Mevlevî Derviş Abdurrahman'ın uhdesinde olduğu görülmektedir.⁴²

Tanzimat'ın ilanına kadar vakıf kura' ve mezari' a'şar gelirleri müteveli ve câbiler tarafından tahsil ediliyordu. Bu tarihten sonra köy ve mezralarda bulunan tarıma dayalı vakıf yerlerin gelirlerinin Mirîye ait alacaklarla birlikte Hazine tarafından toplanması kararlaştırılmıştır. Yürürlüğe giren bu düzenlemede, %10 ile %20 oranlarında tahsilat masrafları düşüldükten sonra geriye kalan gelir alakalı vakfa ödeniyordu. Bir müddet sonra bu uygulamadan vazgeçilerek taşralarda bulunan a'şar ve rüsuma dayalı vakıf alacakları maktu' bir bedele bağlanmış ve bu bedelin tahsil yetkisi Hazineye devredilmiştir. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren köy ve mezralarda bulunan vakıf arazilerinin öşür gelirleri, Mirîye ait vergileri tahsil etmekle görevlendirilen mültezimler tarafından toplanmaya başlanmıştır.⁴³

Bu uygulamanın her iki aşamasını, gelirleri fermanla Ankara Mevlevîhânesi taamiyesine tahsis edilen Yakub Abdal Köyü arazisi vakıf a'şar gelirlerinin tahsilinde görmek mümkündür.

³⁹ AŞS, 1147: 798, s.165, Sıra No:173.

⁴⁰ AŞS, 1116: 82/768, Sıra No:245.

⁴¹ AŞS, 1117: 82/768, Sıra No: 245.

⁴² Köç, Ahmet, "Ankara'da Yakub Abdal Zaviyesi'nin Yönetim Sorunları", *Gazi Akademik Bakış*, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2012 (Kış), C.6, S.11, s.211-235.

⁴³ Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi...*, s.109-116.

Bunlardan birincisi, 1259/1843 senesi Teşrîniûlâ başından 1260/1844 Şubat sonuna kadar Ankara Mevlevîhânesi postnişini es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Efendi'ye her ay 734'er kuruştan yıllık 3670 kuruşun Ankara vergi gelirlerinden ödenmiş olmasıdır. Ödenen bu paranın daha önce bedele bağlanan Yakub Abdal Köyü vakıf a'şar geliri karşılığı olduğunu, başka belgelerde bu köydeki vakıf öşür alacağının aylık 734 kuruş olarak zikredilmesinden ve ödenen paranın Mevlevîhâne taamiye bedeli olarak ödenmiş olmasından anlıyoruz. Ankara'da bulunan Tâceddîn-i Veli Dergâhı ve Çorum'da şâkin Ethem Baba ile birlikte Ankara vergi gelirlerinden yapılan ödemeler, şeyhlerden alınan aylık makbuz pusulaları karşılığında ödenmiştir. Ankara'dan merkeze gönderilen mahsup yazısı ve bu yazıya eklenen pusulalar söylediğimiz hususları doğrulamaktadır.

Bir başka çalışma vesilesiyle daha önce orijinalini ve çevri yazısıyla birlikte yayınladığımız 15 Ramazan 1260/28 Eylül 1844 tarihli mahsup yazısında;⁴⁴ Ankara'da Tâceddinzâde Hânigâhı fukarâ ve dervîşânına tahsis edilen aylık 500 kuruştan 2500 kuruş, yine Ankara'da bulunan Mevlevî Dergâhı'nın fukarâ ve dervîşânına mahsus aylık taamiye bedeli olarak 734 kuruştan 1259/1843 senesi Teşrîn-i evvel ibtidâsından Şubat sonuna kadar ödenen 3670 kuruş ve Çorum'da sâkin Ethem Baba'ya mâhiye 100'er kuruştan Eylül başından Şubat sonuna kadar 600 kuruş olmak üzere, üç dergâha Ankara Sancağı vergi emvâlinden toplam 6770 kuruş ödeme yapıldığı anlatılmaktadır.⁴⁵

Her ay paranın ödendiğine dair şeyh efendilerden alınan pusulaların ayrıntılarına baktığımızda Tanzimat sonrası gelişmelerin ipuçlarını yakalamak mümkündür. Ankara Mevlevîhânesi şeyhi es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Efendi'nin imzaladığı son taksitin pusulasında şunlar yazılıdır:

*"Bedel-i Ta'yinât ve Mahiyyesi, 734 Kuruş
Bâi's-u Tahvîl Budur ki,*

Hazret-i Mevlânâ kaddese sırrehu'l-â'lî efendimizin Medine-i Ankara'da vâki' hânîkâh-ı şerîflerine mine'l-kadîm vülât (valiler) taraflarından muhassası olub Tanzimât-ı Hayriye üsûl-i muhassene-i semâvisine nazaran mal mahsulünden mâh bi-mâh i'tâ olunmak üzere irâde-i âliye müteallik buyurulan taamiye ile zahâyire bahâsı olan ber-vechi bâlâ 734 kuruş 1260 senesi Şubat'ına mahsuben Medine-i Ankara Eyâlet Sandığı'ndan ahz u kabz olunduğunu mübeyyin işbu sened-i dervîşâne i'ta olundu. Gurre-i Mart 1260".

⁴⁴ Öztürk, Nazif, "Tâceddîn Dergâhı Şeyhi Osman Vâfi Efendi", *Mehmet Âkif, Edebî ve Fikrî Akımlar*, TYB Yayınları, Ankara 2009, s. 240-261.

⁴⁵ *BOA/Cevdet Evkâf*, 1260: 10029.

Hâdimü'l-fukarâ es-Seyyid eş-Şeyh Hüsâmeddîn ibn Mehmed, Ankara Mevlevîhânesi Şeyhi

İşâret-i âlî veçhile kaydî”(Ek-5/a ve b)⁴⁶.

İkincisi de yine Yakub Abdal Köyü vakıf a'şar gelirlerinin Ankara Mevlevîhânesi'ne ait olduğuna dair diğer bir belgedir. Bu belgede, Mevlevîhâne taamiye bedelinin yetersizliğinden bahisle eskiden olduğu gibi yemekhane giderlerini karşılayacak seviyede ödeme yapılması istenmektedir.

Ankara Mevlevîhânesi postnişîni Şeyh Abdullah Besim Efendi'nin Mevlevîhâne fukarâsı taamiyesine meşrut Yakub Abdal Karyesi ağnam resmi hakkında Maliye Nezâreti'ne verdiği 5 Ramazan 1287/29 Kasım 1870 tarihli dilekçe ile⁴⁷; mezkûr köyün ağnam resminin Mevlevîhâne taamiyesine meşrut olduğu, her 100 koyunda 4 koyunun dergâha verildiği, bu koyunların yıllık sayısının 100'ü bulduğu, bunların satışından 700-800 kuruş gelir elde edildiği, elde edilen bu gelirle dergâhın yemek bedelinin karşılandığı; ancak köy ve mezarlarda bulunan vakıflara ait vergi gelirlerinin maktu' bir bedele bağlanarak, tahsil yetkisinin mültezimlere bırakılmasından itibaren taamiye bedellerinin aynı miktarda ve zamanında ödenmediği, bu sebeple Mevlevîhâne'nin müzayaka içerisine düştüğü hususları dile getirilerek, yemek bedellerinin eskiden olduğu şekilde ödenmesi istenmektedir.

Maliye Nezâreti dilekçeyi Şurâ-yı Devlete havale etmiş, Şurâ-yı Devlet Maliye Dairesi'nde yapılan müzakere sonunda, vakıf kura' ve mezari' a'şarının maktu bir bedele bağlanması tarihine kadar, her yıl yüz koyunda dört koyunun dergâha verildiği, bu koyunların yıllık toplam sayısının 100 olduğu, koyunlar satılarak 700-800 kuruş gelir elde edildiği, sağlanan bu gelirle dergâhın yemek bedelinin karşılandığı, fakat daha sonra mültezimler tarafından bu paraya el konulduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple hücrenişin ve misafirlerin taamiye bedellerinin karşılanamaz hale geldiği ve Mevlevîhânenin müzayaka içerisine düştüğü görülmüş ve şeyh efendinin dilekçesinde bahsedilen hususlar doğrulanmıştır.

Araştırmaların derinleştirilmesi üzerine, Defterhâne-i Hâkânî'de Yakub Abdal Karyesi'nin eski adının Ilı-pınar olduğu, bu köyün ağnam resminin Mevlevîhâne taamiyesine meşrut bulunduğu, Şeyh Abdullah Besim Efendi'nin babası tarafından tahsil edilerek yemek bedellerinin karşılandığı, fakat daha sonra vakıf alacağının bedele bağlanması üzerine gelirin düştüğü ve yemek bedellerinin karşılanamaz hale geldiği ortaya çıkmıştır.

⁴⁶ BOA/Cevdet Evkâf, 1260: 10029/Senet.

⁴⁷ BOA/İ.MMS-40/1644, Varak 1.

Eskiden olduğu gibi yıllık 100 koyunda 4 koyunun dergâha verilmesi esâş alınarak hesap yapıldığında 67, 68 ve 69 senelerinde dergâhın koyun alacağını 300 baş koyuna ulaştığı, o tarihte bir koyunun 60-72 kuruşa kadar alınıp satıldığı, ancak bu sayıların Mirî Hazine vergileri için geçerli olduğu, vakıf yerlerin bedele bağlandığı, bu bedelin koyun başına 4 para olduğu; anılan köyde 7500 koyun bulunduğu, bu hesaba göre dergâh alacağını yıllık 250 kuruştan toplam 750 kuruş olduğu sonucuna varılmıştır. Varılan bu sonuca Şeyh Abdullah Besim Efendi'nin itirazı, Mevlevihânenin içine düştüğü sıkıntı ve vakıflara yapılan haksızlık dikkate alınarak konunun sadaret makamı tarafından değerlendirilmesi için dosyanın makama arzı kararlaştırılmıştır.⁴⁸

Sadrazamlık makamı, Osmanlı devlet yönetiminin bu tür millî ve manevî ocaklara karşı gösterdikleri hassasiyeti ve Mevlevihâne'nin içine düştüğü parasal sıkıntıları, vakıf kura' ve mezari' a'sar gelirlerinin maktu' bir bedele bağlanması sonunda, Mirî ile Evkâf vergi alacakları arasında ortaya çıkan eşitsizliği dikkate alarak; Yakub Abdal Köyü ağnam resmine mukabil olmak üzere Mevlevî Dergâhı'na ayda 250 kuruştan yıllık 3000 kuruş tahsis edilmesi yönünde müspet mütalaa ile konuyu Padişaha sunmuştur.

Konuyu değerlendiren Sultan, yapılan teklif doğrultusunda, Mirî Hazine tarafından tahsil edilen Yakub Abdal Köyü koyun vergisine karşılık, ayda 250 kuruştan yıllık 3000 kuruşun Ankara Mevlevihânesi'ne taamiye bedeli olarak ödenmesini 6 Ramazan 1287/30 Kasım 1870 tarihli irade-i seniyye ile kararlaştırmıştır.⁴⁹

Her iki belge birlikte değerlendirildiğinde Tanzimat'ın ilanı ve onu takip eden Batılılaşma dönemlerinde vakıfların lehine olmayan kararlar alındığı, taşralarda tarıma dayalı vakıf alacaklarının önce yönetimine el konulduğu daha sonra toplanan paraların vakıflara aktarılması yerine devletin diğer ihtiyaçlarına sarf edildiği, vergi oranları yükseldiği halde maktu' bedelin sabit kaldığı, bu durumdan sosyal ve kültürel müesseseler arasında önemli bir konuma sahip olan Ankara Mevlevihânesi'nin olumsuz yönde etkilendiği anlaşılmaktadır.

Hiç şüphe yok ki, Osmanlı yönetimi genelde sosyal ve kültürel müesseselere, özelde mevlevihânelere karşı tarihin hiçbir döneminde ilgisiz kalmamış, imkânlar ölçüsünde kaynak ayırmaya çalışmıştır. Ankara'nın malî kaynakları yeterli olmadığı zamanlarda Mevlevihâne Bursa Mukataasına

⁴⁸ BOA/İMMS-40/1644, 1287: Varak 1.

⁴⁹ BOA/İMMS-40/1644, 1287: Varak 2/a ve b.

yönlendirilmiştir.⁵⁰ Fakat şeyh efendilerin maddî kaynak sıkıntısının giderilmesi için son ana kadar padişahlardan merhameten yardım istemesi, mutfak masrafı ve onarım bedelleri başta olmak üzere Ankara Mevlevîhânesi'nin nakit ihtiyacının hiçbir dönemde kâmil manada karşılanamadığını ortaya koymaktadır.

VI. Mevlevîhâne Binasının Bakım ve Onarımı

Vakfiye şartları ve diğer belgelerde yer alan hükümlere göre Ankara Mevlevîhânesi'nin, Cenâbî Ahmad Paşa Camii'nin şimalinde Paşa'ya ait türbenin kuzeyinde, 8 odalı, mukabele meydanı, mutfak ve diğer müştemilattan meydana geldiği anlaşılmaktadır. Daha sonra diğer mevlevîhânelerde olduğu gibi türbe ve hazire de ilave edilmiştir. Belgelere dayalı olarak aktarılan bu bilgilerden Ankara Mevlevîhânesi'nin fizikî açıdan şeyh, mesnevihân, derviş, neyzenler, mutribân, muhibbân, duahân, habbaz ve bevvâb gibi görevlilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve mevlevîlik geleneğine göre hizmet verebilecek niteliklere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Arşiv vesikalarına bakarak ortaya koyduğumuz yapının; bugün fotoğrafı elimizde bulunan bağdadî duvarlı, iki katlı ve üzeri çatılı ve kiremit örtülü bina mı olduğu, yoksa başka bir yapıdan mı söz edildiği sorusunu aklımıza getirmektedir. Vakfiyede binanın bakım ve onarımından sorumlu kişinin görevi tanımlanırken "*Mevlevîhâne binasının kar ve yağmurdan korunması*"ndan bahsedilmektedir. Bu ifadeler acaba ilk Mevlevîhâne'nin çatılı değil de toprak damlı mı olduğunu, dam üzerine biriken karların kürenmesi ve yağmurlu havalarda toprağın sıkılaştırılması için loğlanmasının mı kast edildiği hususlarını düşünmemize sebep olmaktadır. Fakat amaç bu olsaydı, genel vakfiye bilgilerimize göre "*loğ-keş*" unvanıyla bir görevli tayin edilmesi gerekirdi. Vakfiyede sayılan görevliler arasında böyle bir hizmetli bulunmamaktadır.

Diğer taraftan Mevlevîhânenin hizmete açılmasından 98 yıl sonraya ait bir tamir vesikasında, "*içerisinde dervişlerin kaldığı altı hücrenin,*⁵¹ *pencerelerin, duvarların, zeminlerin ve çatıların, semâhâne*

⁵⁰ BOA/Cevdet Evkâf, :13463.

⁵¹ Vakfiyede "sekiz odalı" denmesine karşılık tamirat belgesinde altı hücreden bahsedilmesi, ilk bakışta bir çelişki gibi görünse de telifi mümkündür. Vakfiyede aşçıdan bahsedilmekte fakat mutfaktan söz edilmemektedir. Hâkeza kiler de zikredilmemektedir. Bu durumda "mukabele meydanı/semahâne"den başka binada sekiz oda mevcuttur, fakat bu odalardan altısında dervişler ikamet etmektedir, diğer iki oda mutfak, kiler vb. amaçlar için kullanılıyor demektir.

zemininin, mutfak bacası ve çatısının, küçük meydanın çamur sıvası ve binanın sokak kapısının” onarımından bahsedilmektedir. Belgede geçen bu ifadeler, elimizde fotoğrafı bulunan yapının esas Mevlevîhâne binası olduğunu doğrulamaktadır.

Ankara Mevlevîhânesi binasının onarımına ilişkin ilk belge 22 Zilkâde 1140/30 Haziran 1728 tarihini taşımaktadır. Mevlevîhâne Şeyhi Mehmed Efendi ibni Mustafa, şehir kadısından dergâhın tamir edilmesi için teknik elemanlardan oluşan bilirkişilere keşif yaptırılmasını ve bir maliyet hesabı çıkartılmasını istemiştir. Bu istek doğrultusunda Hassa mimarlarında Usta Veli bin Ali’ni riyasetinde ehil kişilerden oluşan bir heyet teşkil edilmiş ve oluşturulan bu heyet dergâha giderek incelemelerde bulunmuştur. Yapılan incelemeler sonunda, yukarıda bahsedilen eksikliklerin giderilmesi için gerekli olan malzeme belirlenmiş, işçilik tutarları hesap edilmiştir. Mevlevîhânenin onarımı için gerekli olan malzemelerin başında, kereste, kireç, tuğla, kiremit, saman ve 9 adet pencere için lazım olan cam gelmektedir. İnşaatta kullanılacak bu malzemelerin maliyet hesaplarının yanında, işçilere verilecek yevmiye ve günlük yemek ücretleri de ayrı olarak hesaplanmıştır. Bilirkişi raporunda Mevlevîhânenin tamiri için toplam en az 270 kuruş gerektiği ifade edilmektedir.⁵²

Mevlevîhânenin ikinci onarımı, Ankara’da bulunan diğer iki önemli müessesât-ı hayriye ile birlikte XIX. asrın ortalarında gündeme gelmiştir.

Meşâyîh ve fukarânın da’avât-ı mahsusası, taraf-ı ahâlinin ihtarı, idarecilerin bu doğrultudaki değerlendirmeleri sonucu, Mevlevîhâne ile birlikte, Hacı Bayram-ı Veli Camii ve türbesi, Tâceddîn Dergâhı, türbesi ve camiinin ta’mir ve onarımı için teknik heyet 29 Muharrem 1261/10 Ocak 1845 tarihinde bir rapor hazırlamıştır (Ek-6/a ve b).⁵³ Teknik heyet raporunda dile getirilen hususlar esas alınmakla birlikte ilave bina yapılmasına ilişkin istekler de dikkate alınarak cânibi şer’/kadılık teşkilatı, ehl-i vukuf marifetiyle 27 Receb 1261/1 Ağustos 1845 tarihinde, yapılacak onarım ve yeni baştan inşa edilecek binaların maliyet hesabını çıkartmak amacıyla keşif defteri hazırlatmıştır (Ek-7/a ve b).⁵⁴ Ankara İmar Meclisi 2 Şaban 1261/6 Ağustos 1845 tarihinde, söz konusu mabet ve kültür merkezlerinin bakım ve onarımlarının yapılması doğrultusunda karar vermiştir (Ek-8/a ve b).⁵⁵

⁵² AŞS, 104/790: 194; 202/888: 85 ve 223/909:205 numaralı sicillerden naklen Köç, Ahmet, *Agm*, s. 533.

⁵³ BOA/A:MKT, 1261: 26/74-1.

⁵⁴ VGMA, 1261:

⁵⁵ BOA/A:MKT, 1261: 26/74-2.

Teknik heyet raporu ve keşif defterinde yer alan hususlar toparlanarak kaleme alınan Ankara İmar Meclisi kararında, “*Hacı Bayram-ı Velî türbesinin onarımı ve camiin noksan olan çerçevelerinin değiştirilmesi*” ile “*Mevlevihane Tekkesi’nin tamirâtı, dervişân ve misafirlerin hayvanları için müceddeden inşası lâzım gelen ahır*”un yapılması dâhil, tamirat kalemleri verildikten sonra, Tâceddin Külliyesi⁵⁶ hakkında aynen şöyle denilmektedir: “...Tâceddin-i Velî hazretlerinin dahi hânîkâh-ı feyz-i iktinâhları ta’miri ile türbe-i şerifinin bi’l-icâb tevsi’i ve ilavesi iktiza eden fevkânî iki oda ve tahtanî bir kahve ocağını müstemil “kasr-ı ebniyesi” inşası ile fukarâ odası ve taşra(daki) türbenin ta’miri masârîfâtı bâ tahmin yirmibeş bin üçyüz seksenbir (25.381) kuruşa balığ olacağı hesaplanmıştır.”⁵⁷

25.381 kuruş olan toplam inşaat maliyetinin müessesât-ı hayriyelere göre dağılımı şöyledir:

Hacı Bayram-ı Velî türbesinin iç sıvası için, acı kireç, kırık (sıva harcına katılan keten ve kendir lifi), çerçeve, cam, kereste, boya ve amele yevmiyesi 1690 kuruş, cami-i şerifin noksan olan on iki çerçevesi için 384 kuruş olmak üzere 2074 kuruş maliyet hesabı çıkartılmıştır.

Mevlevîhâne’nin tamiri masrafı olarak, döşeme, tavan ve çatı kirişleri, kuşaklama dilmeleri, tahta, değişik amaçlar için kullanılacak muhtelif ölçülerde kereste; orta, ufak, Beypazarı ve örsî kelimeleriyle sınıflandırılan çiviler, sıva için alçı ve tahmini amele yevmiyesi masrafı olarak 7577 kuruşluk keşif yapılmıştır. Yeni baştan yapılması kararlaştırılan ahır için, taş, kireç, kiremit, muhtelif ebatlarda çatı, tavan ve taban için kiriş, döşeme, tavan ve çatı için tahtalarından oluşan kereste, onarım için vasıfları belirlenen dört ayrı ebat ve özellikte çiviler, köşe direği, tahmini amele yevmiyesi olarak 2119 kuruş masraf hesap edilmiştir. Keşif defterinde, onarım ve ahır inşası için Mevlevîhâneye yapılması gereken masraf 9696 kuruş olarak tahmin edilmiştir.

Bir başka çalışmanın konusu olduğu için teferruata girmeden ifade etmek gerekirse, Tâceddinzâde hankâhı tamir masrafı 2631 kuruş, türbenin genişletilmesi ve onarım bedeli 4965 kuruş ve yukarıda iki oda, aşağıda bir kahve ocağını müstemil “kasr-ı ebniye” binasının müceddiden inşası, fukarâ

⁵⁶ Tâceddin-i Velî külliyesinin bakım ve onarımı ile ilâveten yaptırılan “kasr-ı ebniye”nin inşası konusu, bu belgeler analiz edilerek daha önce okuyucunun görüşüne sunulmuştur. Geniş bilgi için bkz. Öztürk, Nazif, *M. Âkif’in İçerisinde İstiklâl Marşı’nı Yazdığı “Kasr-ı Ebniye”yi İnşa Ettiren Tâceddin Dergâhı Şeyhi Osman Vâfi Efendi*, *Mehmet Âkif Edebî ve Fikrî Akımlar*, TYB Yayınları, Ankara 2009, s.240-261.

⁵⁷ BOA/ A. MKT, 1261: 26/74-2.

odaları ve taşradaki türbenin tamiri masrafı 6015 kuruş olmak üzere toplam 13.611 kuruşluk keşif bedeli hesaplanmıştır.

Müessesât-ı hayriyeler itibariyle kalem kalem çıkartılan hesaplamaları bir araya getirip topladığımızda, keşif defterinde genel yekûn olarak verilen 25.381 kuruş bulunmaktadır.⁵⁸

Teknik heyet raporu, keşif defteri ve Meclis kararında, “*Mürûr-u eyyâm ile bazı mahalleri harâbolmuş ve bazı mahallerinin dahi tevsi’ ve termimiyle bazı ebniyenin ilâve-i inşâiyesi icâbetmiş olduğundan ve bunların tamirâtına meşruta vakıfları (vakıf gelirleri) olmadığından*” bahsedilmektedir. Belgelerin devamında, “*bu eserlerin böyle harap ve perişan bir vaziyette bırakılarak keramet sahibi bu aziz kişilerin ruhaniyetlerinin incitilmemesi ve ahalinin bu konudaki hassasiyetlerine uyulması istenmekte; yapılması gereken onarım ve inşaatların tamamlanması halinde, burada bulunan fukarâ ve dervişânın devletin bekası için dua edecekleri*” anlatılmaktadır. Bu sebeple belgelerde, tamir ve termim için gereken paranın ülke genelinde başlatılan imar faaliyetleri çerçevesinde başka kalemlerden karşılanması istenmektedir.⁵⁹

Eyalet Valisi, teknik heyet raporunu, cânib-i şer’ tarafından ehl-i vukuf marifetiyle hazırlatılan keşif defterini ve Ankara İmar Meclisi kararını ekleyerek konuyu Sadaret Makamı’na arz etmiştir. Takdim edilen dosya ve eklerinde, onarılması gereken eserlerin bağlı bulunduğu vakıfların ta’mir ve termim için gelirleri olmadığı belirtildiği halde, bu mesele işin esas sahibi olan Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti ile koordine edilerek, söz konusu üç vakfın malî durumu hakkında mahallinden ilave bilgiler istenmiştir.

Sadaret ve Nezâret arasında yapılan yazışmalardan, mahallen yeni baştan yapılan araştırmalar sonunda elde edilen ilave bilgilerin Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti’ne ulaştığı ve bu bilgilerin Sadaret Makamı ile paylaşıldığı anlaşılmaktadır.

“...Ankara Sancağı muzafâtından Kasaba-i Bâlâ’ya tâbi’ Hasanoğlu nâm karyenin a’sâr-ı şer’iyesi, Hacı Bayram-ı Veli hazretleri hânkâhına âyende vü revende, dervişân ve fukarânın ta’âmiyesine bâ-berât-ı âlîşân meşruta olduğu, ta’mîr ve termîmine tahsis edilen başka vakfı bulunmadığı; nefs-i Ankara’ya tâbî Yakub Abdal nâm-ı diğer Ilı-Pınar Köyü a’sâr-ı şer’iyesi dahi Mevlevîhâne-i mezkûre post-nişîni Reşâdetlü Hüsameddin Efendi’nin ibraz ettiği emr-i âlide münderiç ve musarrah olduğu veçhile âyende vü revende, dervişân ve fukarânın ta’âmiyesine şart kılınmış ve bundan başka ta’mîr ve termîmine meşruta vakfı olmadığı; müşârun-ileyh

⁵⁸ BOA/EV.ZMT, 1261:00209/101.

⁵⁹ BOA/A. MKT, 1261: 26/74-1,2.

Tâceddîn-i Veli hazretleri hânkâh-ı şerîfinin Maliye Hazine-i Celilesiyle Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi taraflarından sadaka-i şâhâne olmak üzere mukaddemâ tahsis ve ihsân buyurulmuş olan ma'lûmü'l-miktâr ta'âmiyelerinden mâ'adâ gerek ta'mîr ve termîmine ve gerek it'âm-ı fukarâ ve dervîşâna dâir başka vakıf geliri olmadığı tahkik kılınmıştır”.

“Hacı Bayram-ı Veli ve Tâceddizâde hazretleri hânkâhlarında zikrullah ve evrâd-ı şerîfeye müdâvemete itinâ ve Mevlevîhâne-i mezkûrda dahi âyîn-i berîn-i Hazret-i Mevlânâ icrâ edildiği, gerek zuvvâr ve gerek evkât-ı hamsede cemâ'at kesret üzere bulunduğu ve her birerlerinde it'âm-ı fukarâ ve dervîşâna dikkat ve müsâberet kılındığı” belirtilmekte ve “...ser-i şevket-efser erzân ve şâyân buyurulması...” istenmektedir.⁶⁰

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti, Sadâret-penâhînin, bakım ve onarımı istenen yapıların bu amaçla tahsisli vakıf gelirleri olup olmadığına dair sorusuna cevaben Ankara Eyâlet Mutasarrıfının yukarıda özetlenen izahını, manzûr-ı âlîleri buyurulduktan sonra iade edilmek üzere Sadrâzamlik Makamına arz etmiştir. Makamın bilgilendirilmesi ve talimatlarının alınması amacıyla üst yazı ve ekleri sunulurken, Nezâret kendi görüşünü de açıklamıştır: *“... Suret-i inhaya nazaran mezkûr vakıfların ta'âmiyelerinden mâ'ada hayrâtları imarına meşrûta vâridâtı olmadığı ve zikr olunan mahallerin ta'mîri umûr-ı hayriyeden idüğü anlaşılmıştır. Ancak nezd-i sâmilere beyandan müstağni olduğu üzere bu makule bî-kudret evkâf hayrâtının imârı zımında Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûnda bir güne karşılık olmadığına ve hazîne-i merkûmeden mazbut selâtîn-i 'izâm hazerâtı evkâf-ı celîlelerinin ekserîsi dahi masârîfât-ı vakı'alarını vâridâtlarıyla kapatamayarak medyun bulunmuş ve vakt-i hâl icâbınca kendi masârîfât-ı mu'tâdelerinin idârelerine su'ûbet gelmiş ve gelmekte olduğu vâreste-i kayd-i iş'âr görünmüş idüğüne nazaran suret-i âhirle iktizasının icrâsı...”* istenmektedir.⁶¹ Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti bu dolambaçlı ifadelerle söz konusu müessesât-ı hayriyelerin bakım ve onarım ihtiyaçlarının bulunduğunu, ancak bu tamir ve termimi yapabilecek vakıf gelirleri olmadığını, Bakanlık bütçesinde kudretsiz vakıflar için ayrılan bir harcama kalemi yer almadığını, selâtîn vakıflarının gelirleri kendi giderlerini karşılayamadığı için borçlu duruma düştüklerini, yapılması gereken onarım ve ilave inşaatların başka kaynaklardan harcama yapılarak gerçekleştirilmesinin daha uygun olacağını anlatmaya çalışmaktadır.

Meclis kararı ve eklerinin Sadâret'e arzından sonra, Başvekâletçe bütün ihtimaller değerlendirilerek, söz konusu onarımların yapılması ve yeni

⁶⁰ BOA/M.VL, 1261: 3/50-1.

⁶¹ BOA/M.VL, 1261: 3/50-2.

baştan inşa edilecek binaların biran önce bitirilmesi için, keşif dosyasını gereği yapılmak üzere konunun esas sahibi olan Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne 26 Zilkade 1261/26 Kasım 1845 tarihinde, intikal ettirmiştir.⁶²

Bakım onarım ve inşaat maliyetlerinin karşılanması için kaynak temininde yaşanan bu sıkıntılara bakıldığında, özellikle yeni baştan yapılması istenen, Tâceddin Dergâhı'ndaki "kasr-ı ebniye" binası ile Mevlevîhâne çevresinde inşa edilmesi planlanan ahırın yapılıp yapılmadığı konusunda insan tereddüde düşmektedir. Ancak dergâh binalarının, 70-80 yıllık ömrü olan bağdadî-kârgir yapılar olduğu ve Cumhuriyet dönemine ulaştıkları hususu dikkate alındığında, keşif defterinde öngörülen onarımların yapıldığını kabul etmek gerekiyor.

Dervîşân ve misafirlerin atlarını bağlamak üzere Mevlevîhâne çevresine müceddeden inşası tasarlanan ahırın yapılıp yapılmadığı konusu, şu andaki bilgilerimize göre belirsizliğini korusa da; onarım ve inşaat faaliyetlerinin cereyanından dokuz yıl sonra bir şikâyet üzerine Tâceddin Dergâhı'nın teftişini yapan Nezâret Müfettişi es-Seyyid Mehmed Saâdeddin tarafından düzenlenen 27 Rebiyulevvel 1270/1853 tarihli teftiş raporunda, "*zaviye-i mezkur el-yevm mevcut ve ma'mur olub, ikiyüz ellialtı (1256) senesi ibdidasından altmışsekiz (1268) senesi gayetine değin lâzım gelen muhasebesi rü'yet olunarak defter-i mumziyesi ilerüde takdim kalınacağı*"⁶³ anlatılmaktadır. Teftiş raporunda geçen bu ifadelerden, keşif raporları doğrultusunda dergâhın bakım ve onarımlarının yapıldığı, selamlık binasının inşaatının tamamlandığı, mutfağın kaynadığı, gelirin tahsil edildiği, harcamaların yapıldığı ve muhasebe kayıtlarının tutulduğu, bir bütün halinde Tâceddin Külliyesi'nin hizmete açık olduğu anlaşılmaktadır. Belgelerde "kasr-ı ebniye" olarak vasıflandırılan bina, Tâceddin Dergâhı şeyhinin önemli misafirlerini kabul edip ağırladığı, çay-kahve ısmarladığı, bu özelliğinden dolayı İstiklâl mücadelesi yıllarında Mehmet Âkif ve arkadaşlarının ikametine tahsis edilen ve Âkif'in İstiklâl Marşı'nı içerisinde yazdığı selamlık binasıdır. Halen selamlık binası, M. Âkif Ersoy Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Mevlevîhâne Şeyhi Abdullah Besim Efendi'nin onarım işlemlerinin başlatıldığı tarihin üzerinden on bir yıl geçtikten sonra, 29 Rebiyu'l-âhir 1274/8 Ocak 1856 tarihli dilekçesinde; Ankara Mevlevîhânesi tamirinin bitirilemediğini anlatmaktadır.

Şeyh Efendi'nin anlattıklarına göre, teknik heyet raporu, keşif defteri, Ankara İmar Meclisi kararına dayalı olarak inha ve ilam işlemleri

⁶² BOA/A.MKT, 1261: 26/74-3.

⁶³ BOA/ Cevdet- Evkâf 1270: 10201.

gerçekleşmekte iken Ankara hânedânından iki üç kişi ortaya çıkarak Mevlevîhâne'nin tamirini üstlenmiş, fakat işin üstesinden gelemedikleri için bugüne kadar bakım ve onarım hizmeti tamamlanamamıştır. Başlatılan tamiratın bitirilmesi konusunda Ankara Kaimmakamı Hakkı Efendi'nin iyi niyetli çabaları da kâfi gelmemiştir. Kaynak temin edilerek Mevlevîhânenin bakım ve onarımının biran önce tamamlanması için, Sadrazam Âlî Paşa'nın Eyalet Valisi Ali Rıza Paşa'ya talimat vermesi gerekmektedir.⁶⁴ Yazının altına düşülen nottan gereğine tevessül edildiği anlaşılmaktadır.

Yine aynı Şeyh Abdullah Besim Efendi, 28 Cemâziye'l-âhir 1316/ 13 Kasım 1898 tarihinde Mâbeyn-i Hümâyûn Baş Şehr-i yârî'ye hitaben çektiği telgrafta; 65 sene dedesi Şeyh Mehmed'in, 39 sene pederi Şeyh Hüsameddin'in, 46 senedir de kendisinin Ankara Mevlevîhânesi post-nişîni olarak duâ-i devâm-ı ömrü i'nayet-i celile-i cenâbı hilâfetpenâhiye dua etmekle meşgul olduklarını ve yaşının 70'e ulaştığını belirterek söze başlamaktadır.

"Mevlevîhâne ile Sefîne-i Mevlevî'de ismi bulunan kutbü'l-ârifîn Hasan Dede'nin türbe-i şerifleri harap olmuştur. Mevlevîhâne'nin ayende ve revendeden başka, sürekli dergâhta kalan 30'a yakın dervşânı bulunmaktadır. Mevlevîhâne'nin yemek bedeli ve şehriye ödenen maaşla birlikte toplam 1000 kuruştur. Tamirine kaynak ayrılamamaktadır. Memâlik-i mahruse-i şahânedede imar ve ihya buyurulan bunca camii, medrese, türbe ve tekkeye ilaveten Mevlevîhâne ve türbenin de tamir edilmesini" istemektedir.⁶⁵

Mevlevîhâne'nin onarılması ve ilaveten bir ahır yapılması kararı alınmasından on bir ve elli beş yıl sonraki tarihlerde merkez yetkililerine başvuru yapılmış olması ve bu başvurularda ahırdan hiç söz edilmemesi, ahırın yapımına hiç başlanılmadığı ve mevcut bina onarımının ise, istenilen sürede ve arzu edilen nitelikte yapılmadığı şüphemizi kuvvetlendirmektedir.

VII. Mevlevîhânedeki Yaşanan Sosyal Hareketlilik

Mevlevîhâneler, içinde yaşadıkları dönemin sosyal, siyasî ve ekonomik olaylarıyla ilgilenmişler, idarecilerle iyi diyalog kurmuşlar; hizmetlerini, âsitâne olarak kabul ettikleri Konya Mevlânâ Dergâhı ile koordineli bir şekilde yürütmeyi kendilerine prensip edinmişlerdir. Tetkik imkânı bulduğumuz belgeler bu prensiplerin Ankara Mevlevîhânesi için de geçerli olduğunu göstermektedir. İleride Ankara Mevlevîhânesi hakkında daha geniş

⁶⁴ BOA/A:M 1272: 14/75.

⁶⁵ BOA/Y.PRK.MŞ 1316: 6/97-1,2.

araştırmalar yapacak bilim insanlarına ipuçları sunacak bazı notları da okuyucular ile paylaşarak çalışmamızı tamamlamak istiyoruz.

Konyalı Seyyid Yusuf Dede, Şam, Ankara ve Kahire mevlvîhanesi şeyhliklerinde bulunduktan sonra, sultan IV. Mehmed (1648-1687)'in görevden alınması olayına karıştığı için Anadolu'dan firar ederek Kahire'ye kaçmıştır.⁶⁶

Şeyh efendilerin tayin tevcihlerinde yapılması istenen hususlara ilaveten⁶⁷ Konya Mevlevîhânesi Şeyhi Sinan Efendi'nin, 15 Rebiü'l-evvel 1108/12 Ekim 1696 tarihinde Ankara Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Dede'ye gönderdiği talimatta, Mevlevîhâne yönetiminin günlük olarak yapması gereken işler sıralanmaktadır. Yapılması istenen işlerin başında "kitâb-ı müstetâblar" (Mevlânâ'nın yazdığı güzel kitaplar)ın usulüne uygun olarak okunması gelmektedir. Bunun yanı sıra zikir esnasında ve sonrasında Hz. Peygambere, evliyaya, Molla Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye saygı ve ihtiramın fazlaca gösterilmesi isteniyordu. Böylece Ankara Mevlevîleri şerî'at ve tarikat yolunda daha dikkatli olmuş olacaktı.

Mevlevîhânenin hizmete açılmasından beş yıl sonrasını gösteren 15 Ramazan 1044/4 Mart 1635 tarihli beratta Mevlevîhâne Şeyhi Ahmed'in, Şeyh Yağmur Baba Zaviyesi⁶⁸ Vakfı mütevellisi olduğu anlatılmaktadır⁶⁹. Bu tecdit beratından bir yıl sonraki 12 Rebiyü'l-âhir 1046/13 Eylül 1636

⁶⁶ Klaus Kreiser, "Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Aleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları XIV* (Çev. Semih Tezcan) 1994, s.103'ten naklen Köç Ahmet, *Agm*, s. 534-535.

⁶⁷ Gurre-i Zilkade 1099/26 Eylül 1688 tarihinde Ankara Mevlevîhânesi'ne yapılan şeyh tayininde, yapılması gereken hizmetler şu şekilde sıralanmaktadır: "Medine-i Ankara'da vâki Mevlevîhâne'nin meşihat ve mesnevîhanlığı... sana tevfiş olunmuştur. Gerektir ki, tekye-i mezbûrun fukarâ-i 'ibadullah ile evkât-ı hamsede zillulâh-i âlem-penâh hazretlerinin devâm-ı ömr ü devlet ve kiyâm-ı izz ü şevketleri da'avâtından sonra...Hazret-i Monla Celaleddîn-i Rûmî'nin mağz-ı Kur'an...olan kitâb-ı müstedâbların kırâet ve âyîn-i evliyâ-yı zevi'l-ihtirâmı icrâ edup, âdâb-ı şerî'at ve tarikatla takayyüd üzere olasın. Fukarâ-i 'ibâdullah seni kendileri şeyh ve mesnevîhan bilip 'umûr-ı şerî'at ve tarikatde kemâl-ı inkıyâd ile mûti ve inkıyâd olalar. Sen dahî 'umûr-ı şerî'at ve tarikatde dakika fevt eylemeyup âyende vü revende ve fukarâ ve dervişânla hüsn-i zindegânî üzere olasın. Evliyâ-yı kiramın güzeşte ve bâkîlerin du'â-i hayırla yâd etmeden hâlî olmayasın" (AŞS, 1099: 68/754,424).

⁶⁸ Şeyh Yağmur Baba Zaviyesi, Ankara/Yenimahalle Macun köyünde bulunuyordu. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde vakfiyesi ve vakıf hizmetlerine yönelik belgeleri bulunmaktadır. Bu belgelerin değerlendirmesi için bkz. Erdoğan, Abdülkerim, *Ankara Erenleri II*, Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Ankara 2013, s.97-104.

⁶⁹ AŞS, 1044: 28/714, S.No:773.

tarihli fermanla, kötü niyetli kimselerin vakfın yönetimine müdahalesinin önlenmesi ve Şeyh Ahmed'in mütevellilik görevinde daim olması emredilmektedir.⁷⁰

Yukarıda detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi, vakfın idaresinde yaşanan usulsüzlükler sebebiyle Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı yönetimi ve gelirleri Ankara Mevlevîhânesi'ne aktarılmıştır. Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı mütevellilik görevi 1101/1689 tarihinde Mevlevî Dervîşi Abdurrahman'ın uhdesindedir. 13 Safer 1147/15 Temmuz 1734 tarihli hüccetle mütevelliliğe Mevlevîhâne Şeyhi Mehmed Efendi tayin edilmiştir. Daha sonra aynı görevde Şeyh Musli'yi görüyoruz. XIX. yüzyılda es-Seyyid Mehmed, oğlu Şeyh Hüsameddin ve Hüsameddin'in oğlu Şeyh Abdullah Besim efendilerin Mevlevîhâne şeyhliği ile beraber, gelirleri Mevlevîhâne taamiyesine tahsis edilen Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı mütevelliliği vazifesini birlikte yürütmüşlerdir. XVII. yüzyılın sonlarında başlayan bu uygulama, vakıf kura' ve mezari' a'şar gelirlerinin maktu' bir bedele bağlanarak, tahsil yetkisinin Hazine mültezimlerine devredilmesine kadar devam etmiştir. Merkezden Ankara Valiliğine gönderilen 16 Rebiyü'l-ahir 1308/29 Kasım 1308 tarihli talimatta; bütün mevlevîhânelere meşrut bulunan a'şar gelirlerinin, müstesna vakıf olmaları hasebiyle mütevellileri tarafından tahsil edilmesi gerektiği bildirilmiştir.⁷¹ Fakat Ilı-pınar Karyesi a'şar gelirlerinin temelde Yakub Abdal Zaviyesi Vakfı'na ait bulunması ve sonradan Mevlevîhâne taamiyesine tahsis edilmiş olması sebebiyle anılan köye ait gelirlerin mütevelliler eliyle tahsiline başlanamamıştır.

Ankara Mevlevîhânesi şeyhi es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi, Zilkade 1217/Şubat 1803 tarihli şikâyet dilekçesinde Ankara'ya muzâf Yukarı Kasaba Nahiyesi'ne tabi Beynam/Zirve Köyü vergi gelirlerinin Seyyidi Yusuf Vakfı'na ait olduğunu ve kendisinin de bâ-beraat-ı âlî ile bu vakfın mütevellisi bulunduğunu anlatmaktadır. Şeyh Efendi şikâyet dilekçesinde mütevellisi bulunduğu vakfa zarar veren ve bugüne kadar şer'î mahkeme tarafından yapılan tembihata riayet etmeyen Sivâraklı İmam Hasan'ın Kangırı Kalesi'ne sürülmesini ve kalebent muamelesine tabi tutulmasını istemektedir.⁷² Suçu sabit görülen Sivâraklı İmam Hasan, 28 Zilkade 1217/22 Mart 1803 tarihli fermanla Çankırı Kalesi yerine Ankara Kalesi'ne sürülmüş ve kalebent yapılmıştır.⁷³

⁷⁰ AŞS, 1046: 28/714, S.No: 809.

⁷¹ BOA/DH.MKT, 1308: 1786/47.

⁷² BOA/Cevdet Evkâf, 1217: 18075/1

⁷³ BOA/Cevdet Evkâf, 1217: 18075/2.

Bu iki belge birlikte değerlendirildiğinde, beraat-ı âlî ile mütevellisi bulunduğu Seyyidi Yusuf Vakfı'na ait Zirve Köyüne yapılan müdahalenin önlenmesi ve

Mevlevihânenin müzayaka içerisinde bulunmasına karşılık XIX. yüzyılda Ankara Mevlevihânesi şeyhlerinin iktisadî hayattaki rolleri artmıştır. Ankara Mevlevihânesi şeyhi Hüsameddin Efendi, belirli bir maktu' bedel karşılığında açılan Haymanateyn Kazası'nın 1268 ve 1269 senelerine ait öşür gelirlerini toplama ihalesini kazanmıştır.⁷⁴ Ahaliden Süleyman Ağa ismindeki şahsın daha fazla ödeme yapabileceğini söylemesi üzerine, Hüsameddin Efendi üzerine yapılan ihale iptal edilerek, önceden tespit edilen ihale bedeline zam yapılmıştır. Zamlanan haliyle 1269 yılına ait a'sar bedeli 1 yük 56.000 kuruş olarak Süleyman Ağa uhdesine ihale edilmiştir.⁷⁵ Fakat Şeyh Hüsameddin Efendi'nin itirazı üzerine ihalenin Süleyman Ağa'ya devrinin uygun olmadığı sonucuna varılmış ve tekrar Şeyh Efendi'ye devredilmesi kararlaştırılmıştır. Bu muameleler cereyan ederken Şeyh Hüsameddin vefat etmiş, Haymana a'sar gelirlerini toplama yetkisi oğlu Şeyh Abdullah Besim Efendi'ye intikal etmiştir. Bu intikal sebebiyle Maliye Nezâreti alacağının ödenmesi ve Süleyman Ağa'nın yaptığı masrafların karşılanması yükümlülüğü Abdullah Besim Efendi'nin üzerine kalmıştır.⁷⁶

Mevlevihâne ve dervişânın ihtiyaçlarını karşılamada büyük titizlik gösteren Osmanlı devlet yöneticilerinin çabalarına karşılık, Hazineye ait vergilerinden yapılan tahsisatın idaresinde şeyh efendilerin zaman zaman

İmam Hasan'ın kalebent yapılması konusunu şu şekilde özetlemek mümkündür: "Dışarıdan hiç kimsenin müdahale etmeye hakkı olmadığı halde, daha önce Konya Kazası'nda sakin olan ve kendi köyünü harap eden Sivâraklı İmam Hasan ismindeki müfrit, Beynam Köyüne gelmiş ve burada kargaşa çıkartmıştır. Bundan üç yıl önce de Zirve Karyesine gelip yerleşmiş, ahâliyi eşkıya makûlesine gammazlayarak tecrim ve tekdir etmeye başlamıştır. Bu suçlama ve baskı karşısında köy sakinleri parakente ve perişan hale gelmiş, bu yüzden mütevellisi bulunduğum Seyyidi Yusuf Vakfı harabiyete yüz tutmuştur". Bu tespitleri yaptıktan sonra Seyyidi Yusuf Vakfı mütevellisi ve Ankara Mevlevihânesi şeyhi es-Seyyid eş-Şeyh Ahmed Efendi, padişah katına sunduğu arzuhal ile maişetini temin ettiği vakfın hukukunu korumak ve meşrutunleh olan yoksullara merhamet bakımından bu hususlara sebebiyet veren ve şer'i mahkeme tarafından yapılan tembihatı dikkate almayan merkum İmam Hasan'ın köyden çıkartılmasını ve ıslahı amacıyla mecburî ikamete tabi tutularak Kangiri Kalesi'nde kalebent yapılmasını istemektedir (*BOA/Cevdet Evkâf*, 1217: 18075/1). Konuyu değerlendiren padişah ve yetkili makamlar, isteğin haklılığına karar vererek, bozgunculuk yapan İmam Hasan'ın Çankırı yerine Ankara Kalesi'nde mecburî ikamete tabi tutulması ve kalebent yapılması emrini, 28 Zilkade 1217/ 22 Mart 1803 tarihli fermanla vermiştir (*BOA/Cevdet Evkâf*, 1217: 18075/2.).

⁷⁴ *BOA/A.MKT.NZD*, 1270: 95/61.

⁷⁵ *BOA/A.MKT.DM*, 1271: 428/92.

⁷⁶ *BOA/A.MKT.MHM*, 1271: 757/89; *BOA/AM*, 1272: 14/75.

hatalı davranışlarının olduğu da görülmektedir. 19 Şevvâl 1116/14 Şubat 1705 tarihli sicilde, Mevlevîhâne Şeyhi Derviş Ahmed bin Abdülbakî, nemalandırmak üzere ikraza verdiği vakfa ait paranın aslını ve nemasını alamamış; borçlu Ohannis veledi Aslankulu'nun ölümünden sonra, varislerinden ancak rehin gösterilen dükkân alınabilmiştir.⁷⁷ 7 Muharrem 1274/28 Ağustos 1857 tarihli bir başka belgede, Mevlevîhâne taamiyesine tahsis edilen Yakub Abdal Karyesi öşür geliri olan 734 kuruşun Şeyh Abdullah Besim Efendi tarafından Mevlevî Dergâhı giderlerine harcanmadığı kayıtlıdır.⁷⁸ Hatta bir başka belgede, aynı Şeyh Efendi'nin Ankara'ya bağlı Zir Kazası'nda kiraladığı mülklerin gelirlerini devlete ödemeye yanaşmadığı için şikâyetle konu edildiği anlaşılmaktadır.⁷⁹

Satır aralarında yapılan bir teşekkürden 1291/1874 senesinde Ankara Mevlevîhânesinde bir hırsızlık olayının meydana geldiği anlaşılmaktadır. Belgede geçen ifadesiyle "*Avanoslu bir ihtiyaç sahibinin aşırımı olduğu nice nukud ve zî-kıymet eşyanın meydana çıkartılmış olmasından dolayı teşekkür ederim*" denilmektedir.⁸⁰

Olumlu-olumsuz yaşanan bir yığın hadisenin arasında, her zaman olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan sosyal ve siyasi gelişmeleri diğer mevlevîhâneler ile birlikte Ankara Mevlevîhânesi de yakından takip ederek, toplumsal yapıda derin yaralar açan savaşlarda üzerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışmıştır. Felaketli yıllarda içtimaî bünyenin birlik ve beraberlik içerisinde tutulması, ortaya çıkan sosyal yaraların sarılması konusunda manen gayret gösterildiği gibi, imkânlar ölçüsünde maddî olarak da destek verilmeye çalışılmıştır. Balkan Savaşı yıllarında Mevlevîhâne Şeyhi Mustafa Nureddin Dede, Ankara Taburu'na bir at hediye etmiş, çeşitli zamanlarda halktan ve Mevlevîhâne mensuplarından topladığı paraları, ordunun genel ihtiyaçları için bir merkezden dağıtmak üzere Galata Mevlevîhânesi'ne yollamıştır.⁸¹ Ayrıca Kurtuluş Savaşı'nın sıkıntılı günlerinde Şeyh Mustafa Nuri Dede'nin beraberinde 25 dervişi ile cephede fiilî savaşa katılmak üzere Mevlevî Alayı'na katıldığı bilinmektedir.⁸²

⁷⁷ AŞS, 83/769, Sıra No: 27.

⁷⁸ BOA/A.MKT.NZD, 1274: 234/25.

⁷⁹ BOA/MVL, 591/13; Benzer açıklamalar için bkz Köç, Ahmet, *Agm*, s.530-540, 542-543.

⁸⁰ BOA/Y.PRK.MŞ, 1316: 6/97.

⁸¹ Köstüklü, Nuri, *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*, Çizgi Yayınları Konya 2005, s. 38-39.

⁸² Kutay, Cemal, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları*, DİB Yayınları, Ankara 1973, s.276.

Sonuç

Ankara Mevlevîhânesi, Ulucanlar semtinde bulunan Cenâbî Ahmet Paşa Vakfı'ndan hukukî prosedür yerine getirilerek kiralanan Camii avlusunun kuzeyinde yer alan boş alana, şehrin güvenliğinden sorumlu Yeniçeri taifesinden Mahmud Bâşe tarafından 13 Nisan 1630 tarihinde inşa edilmiştir. Belirli aralıklarla onarım görmüştür. Onarım bilgileri ve eldeki fotoğraflara göre Mevlevîhâne binası; iki katlı, sekiz odalı, mukabele salonu/semahâne, mutfak ve diğer müstemilata sahip orta ölçekli, duvarları ve bölmeleri ahşap ve kerpiç karışımı inşa edilmiş, çatılı ve kiremit örtülü bağdadî bir yapıdır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla kapısına kilit vurulan Mevlevîhâne binası, H. Jansen'in 1929'da başlattığı Ankara şehir imar planı uyarınca hazirede bulunan Şeyh Hasan Dede'nin türbesi ile yıktırılmıştır. Arsası üzerinden Ulucanlar Caddesi geçirilmiştir. Mevlevîhânedeki geriye hazirede bulunan birkaç mezar kalmıştır. Şahideleri Ankara taşından olan mezarların kitabeleri, taşın zaman içerisinde aşınması sebebiyle kaybolmuştur. Sağlam ayakta duran ve kitabesi okunabilen tek mezar Şeyh Süleyman Efendi'ye aittir (Ek-9/a, b ve c).

Binanın hizmete açılış tarihi ile aynı tarihi taşıyan orijinal vakfiyeye göre, maaşlarını vakıf gelirlerinden alan 21 kişi idarî ve hizmet personeli olarak görev yapmaktadır. Gece-gündüz Mevlevîhânedeki ikamet eden ve zaman içerisinde sürekli sayıları değişen dervişân ve fukarâ ile gelip-giden misafirlerin de yukarıdaki rakama ilave edilmesi gerekiyor. Şeyh Abdullah Besim Efendi'nin XIX. yüzyılın sonlarında "sürekli dergâhta kalan 30'a yakın dervişân"dan söz etmesi ve Şeyh Mustafa Nureddin Dede'nin Kurtuluş Savaşı'na fiilen iştirak etmek amacıyla 25 dervişi ile birlikte Mevlevî Alayı'na katılması birlikte değerlendirildiğinde, tarihin her döneminde Ankara Mevlevîhânesi'nin en az 30'un üzerinde bir kadroya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Mevlevîhâne binasını yaptıran Mahmud Bâşe, işletme ve hizmet giderlerini karşılamak amacıyla 200.000 dirhem para vakfettiştir. Ankara Mevlevîhânesi vakfî, bir nukud vakfidir. Tek başına menkulün vakfına karşı çıkan İslâm hukukçularını haklı çıkarırcasına, hizmete açılmasından kısa bir süre sonra giderlerini karşılayamayacak duruma düşmüştür. 1635'lerden itibaren mutfak giderleri, görevli maaşları ve gerektiğinde yapılan bakım ve onarım masrafları, muhtelif kalemlerden oluşan Ankara vergi gelirlerinden yapılan tahsisatla karşılanmıştır. Ekonomik sıkıntılar içinde bulunduğu dönemler dâhil, benzer müessesât-ı hayriyelerde olduğu gibi Osmanlı devlet yöneticileri Mevlevîhâneyi müzayaka içerisinde bırakmamış, imkânlar

Ek-1/b Hatt-ı Hümâyûn'un Çevri Yazısı**DUA VE SENA KISIMLARI HARİÇ ANKARA
MEVLEVİHÂNESİYLE İLGİLİ IV. MURAD'IN HATT-I HÜMÂYÛNU**

...Mevlânâ Ankara kadısı zîd-i fezâyilihi, tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olacak ma'lum ola ki, südde-i saadetime mektub gönderüb Mahmiye-i Ankara sükkânından dârende-i fermân-ı vâcibü'l-iz'ân Korıcı Mahmud için mahmiye-i mezburede müteveffa Cenâbî Ahmed Paşa Camii şerifi evkâfının, cami-i mezbûrun taraf-ı şimalinde vâki' havlısı/avlusu arazi-i hâliye üzerine Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî kuddise sırrihü'l-aziz fukarâsı için, Mevlevihâne binasıyçün iki yük akçe vakfedüb evkâf-ı mezbûre mütevellisi ma'rifetiyle tahmin-i tahminî üzere arsa-i mezburiye yevmî dört akçe icâre-i müeccele takdir olunub yevmî iki akçesi cami-i mezbûrun rakabesine sarfolunub ve iki akçesi dahi cami-i mezbûrun dört kapusunu hıfz ve hırsat için berat-ı şerifle bevval olanlara vazife (ücret) verilmek üzere tayin olunub âhardan Mevlevihâne binasına mani' olunmayub ve dahl ve taarruz olunmamak babında emr-i şerifim verilmek ricasına arz eylediğin ecilden husus-i mezbûre pâye-i serir-i â'lâya telhis olundukta hatt-ı hümâyûn-i izzet makrunumla izn-i şerifim erzani kılınmıştır. Buyurdum ki, sâdır olan hatt-ı hümâyûn-i izzet-mekrûnum mucibince mezbûr Korıcı Mahmud'un vakfettiği akçe ile vech-i meşruh üzere bir Mevlevihâne bina ittirüb âhardan bir kimesneye dahl ve taarruz ettirmeyesiz ve kimesne mani' ve mezâhim olmaya. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerife itimad kılasız. Tahriren fi Evâhir-i şehri Şaban el-muazzam min şühûri sene tis'a ve selâsîn ve elf. Bi-Makam-ı Kostantiniyye el-Mahrûsa. (Ankara Şer'iye Sicili, Evahir-i Şaban 1039, Sicil (AŞS, 1039: Sicil No: 24/710, Belge/Sıra No:1098).

[illegible]

Ek-2/b Ankara Mevlevîhânesi Özet Vakfiyesi'nin Çevri Yazısı

HACI MAHMUD BÂŞE'NİN
ANKARA MEVLEVÎHÂNESİ VAKFİYESİ⁸³

(Vakfiye, Ankara Kadısı Hüsamoğlu Abdülkerim tarafından tescil edilmiştir.)

Vakfeden: Dergâh-ı âlî yeniçerilerinden olup Hacı Enverî oğlu Hacı Mahmud Bâşe'dir.⁸⁴

Tescil Mütevellisi: Yeniçeri zümresinden Abdi oğlu Hacı Yusuf Bâşe'dir.⁸⁵

Vakfiyenin;

Tescil Tarihi: 12 Receb 1039/25 Şubat 1630.

Müseccel Bulunduğu Ankara Şer'îye Sicili, Sicil No: 24.

Belge No : 331.

Hüccet mahiyetinde, özet olarak yazılan vakfiye aynen şöyledir:

...Budur ki; Dergâh-ı âlî yeniçerilerinden el-Hâc Mahmud Bâşe ibn el-Hâc Enverî, mahfil-i kazada yine zümre-i mezbureden el-Hâc Yusuf Bâşe ibn Abdî mahzarında takrir-i kelâm idüb "Medine-i Ankara'da bir Mevlevîhâne bina olunub (yaptırıp), binası ve sâyir levazımı ve mühimmâtı için hâlis malımdan 200.000 (ikiyüzbin) nakit rayic-i fi'l-vakt akçe ifraz idüb, vakfedüb mezbur el-Hâc Yusuf Bâşe'yi meblâğ-ı merkuma mütevellî nasbeyledim ve meblâğ-ı mezkûru teslim-i mütevellî eyledim" deyü ikrar ve itiraf ittikte gıbbetü't-tasdiki bi'l-kabûl mütevellî-i mezbûr dahi meblâğ-ı merkumu kabzettikten sonra, vâkıf-ı mezbûr semt-i âhara sülûke sülûk idüb "derâhim ve denânirin eimme-i müştehidîn katlarında vakfı gayr-ı câiz olmağla meblâğ-ı mezkûru yine mülkime istirdad taleb iderin", deyü mütevellî-i mezburdan taleb eyledikte, mütevellî-i mezbûr dahi cevabında "derâhim ve denânirin vakfiyeti imâm-ı a'zam ve hümâm-ı akdem hazretleri câiz görmeyüb, lâkin Hazret-i imam-ı Ensârî aleyhi'l-bârî hazretlerinden rivayeten Hazret-i İmam Züfer, teslim-i mütevellî beyan olduktan (açıklandıktan) sonra rücu' olunmaz" buyurmaları ile vâkıf-ı mezbûr münazaadan men' olunub meblâğ-ı mezkûrun teslim ve vakfiyetine hüküm olunduktan sonra hüve'l-vâkı alâ vuku'ihî kayd (şüd).

⁸³ Bu özet vakfiyeyi, tam metin olarak verilen asıl vakfiye ile karşılaştırınız.

⁸⁴ Asıl vakfiyede vâkıfın adı, "el-Hâc Mahmud Bey ibn el-Hâc Enverî"; IV. Murad'ın Hatt-ı Hümayûn'unda "Korici Mahmud" olarak zikredilmektedir.

⁸⁵ Asıl vakfiyede Tescil Mütevellisi'nin adı "Yusuf ibn Abdullah" olarak geçmektedir.

[illegible]

Ek-3/b Ankara Mevlevîhânesi'ne ait Arapça Vakfiyenin Özet Çevri Yazısı

HACI MAHMUD'UN ANKARA MEVLEVÎHÂNE VAKFİYESİ⁸⁶

(Vakfiyenin dili Arapça'dır. Ankara Kadısı Hüsamoğlu Abdülkerim tarafından tescil edilmiştir.)

Vakfeden/Vâkıf : Ankaralı Hacı Enver oğlu Hacı Mahmud Bey'dir.⁸⁷

Tescil Mütevellisi: Abdullah oğlu Yusuf'tur.⁸⁸

Tescil Tarihi: Evâhir-i Şaban 1039/13 Şubat 1630.

Kayıtlı Bulunduğu Yer: Ankara Şer'îye Sicili, Sicil No: 26, Belge No: 1.

**VAKFİYENİN SENA VE DUA BÖLÜMLERİ HARİÇ
TÜRKÇE ÖZETİ:**

Vâkıf Hacı Mahmud Bey, Sultan Murad Han (1623-1640) ibn Sultan Ahmed Han (I. Ahmed 1603-1617)'in vârid olan "Hatt-ı Hümâyûnları"⁸⁹ ve müsaade-i şâhâneleri üzerine Ankara'da ve Cenâbî Ahmed Paşa Camii vakfından olup bu camiin şimalindeki boş arsa üzerine sekiz hücre ve bir mukabele meydanından ibaret bir mevlevîhâne yaptırdığını, hâlen Mevlevî fukarâsının bu hücrelerde sâkin olduklarını, her hafta Cuma ve İsneyn günleri Cuma ve öğle namazlarından sonra Hazret-i Mevlâna Celâleddîn Rûmî zamanından beri âdet olduğu veçhile meydanda Mesnevî mukabele olunduğunu söylemiş, bu mevlevîhâne ile birlikte parasından ikiyüz bin dirhem ayırarak vakfetmiştir. Şu şartla ki;

1. Tevliyet hayatta oldukça evvela kendisine meşruta olacak, vazifelilerin azil ve nasıpları salâhiyetini ölünceye kadar elinde bulunduracaktır. Vefatından sonra utekasından Abdullah oğlu Hacı Rıdvan, onun da vefatından sonra zamanın hâkimi tarafından tayin edilecek bir kimse müteveli olacaktır.
2. Dergâhta sakin olan Mevlevî fukarâsı bu vakfın nâzırıdır.
3. Mevlevilerden Tefsir ve Hadis nakline muktedir bir kimse şeyh, Mesneviye vâkıf ve nakline muktedir biri mesnevihân tayin edilecektir.

⁸⁶ Hüccet şeklinde sicile kaydedilen muhtasar vakfiye ile karşılaştırmız.

⁸⁷ Muhtasar vakfiyede vâkıf Hacı Mahmud', Yeniçeri mensubu, IV. Murad'ın tarihli fermanında "Korici Mahmud" olarak geçmektedir.

⁸⁸ Muhtasar vakfiyede tescil mütevellisinin adı, Yeniçerilikten bahisle "zümre-i mezbûreden el-Hâc Yusuf Bâşe ibn Abdi" olarak zikredilmektedir.

⁸⁹ Ek-1/a-b'de yer alan IV. Murad (1623-1630)'ın Evâhir-i Şaban 1039/13 Nisan 1630 tarihli Hatt-ı Hümâyûn'una bkz.

4. Vakfedilen para, mütevellî eliyle ve her on dirhemi on iki dirhem hesabı üzere sağlam rehin -ki tercih edilmelidir- ve güvenilir kefil karşılığında ıstırbah olunacaktır. Ancak zıyâ ihtimaline karşı askerlere ve talebeye ikraz yapılmayacaktır.
5. Hâsıl olan nemadan günde bir dirhem Mevlevî fukarâsından bazı nâzırlara, günde otuz beş dirhem hücrelerde oturan dervişlerin yemeklerine, günde yirmi dirhem şeyh olan kimseye, üç dirhem kariye (mesnevîhâna), üç dirhem duacıya, beş dirhem birinci neyzene, beş dirhem ikinci neyzene, üç dirhem kudimzene, üç dirhem dâirezene verilecektir.
6. Her hücrede geceleri yakılmak üzere iki dirhemlik mum satın alınacaktır.
7. Mütevellî olan günde beş dirhem alacak, binanın tamir ve termimi ile kar ve yağmurun zararından koruyacak hademeye iki dirhem, naathâna iki dirhem, tabbaha (aşçıya) iki dirhem ve ferraşa bir dirhem verilecektir.
8. Arsanın kirası karşılığında adı geçen cami evkâfına, rakabe için iki dirhem, kandil ihtiyacı için yağ bedeli iki dirhem, bu camiin -ki, Mevlevî fukarâsı olacaktır- bevvalına iki dirhem ödenecektir.

Vakfiye; diğer vakfiyelerde olduğu gibi, murafaalı bir duruşma ve müftabih olan görüşe göre kadının tescil kararı, vakfın sürekliliği konusundaki temenni ve dua ile tamamlanmaktadır:

ŞUHÛDÜ'L-HÂL:

Tâcû'l-ehâlî Mevlâna Mehmed Efendi el-Müftî bi-Medine-i Ankara Müderris-i Medrese-i Seyf (Seyfiye), Umdetü'l-'ulemâ el-fihâm Ahmed Efendi Mahmud, Fahrü'l-hutebâ Mevlânâ Mehmed Halife Cami-i Hatib-i Mezkur, Umdetü'l-emâcid Müteferriha Mehmed Ağa ibn Gülâbi Bey, Fahrü'l-akrân Mahmud Bey Serdâr-ı Yeniçeriyân, Mehmed Beşe ibn Hasan er-Racil, el-Hâc Abdi Mehmed, Halil Çavuş Mehmed, Mehmed Ağa ibn Yahya Efendi Müteferrika-i Dergâh-ı âlî, Hasan Ağa ibn Abdullah eş-Şehir..., Veli Bey Evran, Mehmed Beşe Boşnak, Seydi Ali Bey Satılmış, Mustafa Çelebi Vakkas, İbrahim Baş er-Racil, el-Hac Mehmed Beşe Hüseyin er-Racil Kethuda-i şehir, Hamza Çavuş Mehmed,

Ve gayrihi

m mine'l-hâzirîn ve'n-nâzirîn (AŞS, 1039: 26/712, Belge/Sıra No: 1, s. 1-2).

انقره مولانا خانقاه

Ek-4/a Ankara Mevlevîhânesi binasının 1900'lerde çekilen bir fotoğrafı.

Ek-4/b Mevlevîhâne'nin yerini tespit amacıyla aynı açıdan çekilen ve günümüzdeki durumu gösteren bir başka fotoğraf. Bu fotoğraf, bazı taşmalar olsa da Mevlevîhâne binasının yerinden Ulucanlar Caddesinin geçirildiğini açık bir şekilde göstermektedir.

۷۴۶

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم
 حضرته مولانا وشمس الامام احمد زكيه
 مدنيته انقضاء واقع خانقاه شريفه في القم
 في سنة ١٢٦٠ هـ الموافق لـ ١٩٤٠ م
 ايد من خزانة دار الكتب
 اعطى او كتب في تاريخ

بسم الله الرحمن الرحيم

۷۴۶

Ek-5 Makbuz ve Çevri Yazısı

“Bedel-i Ta'yinât ve Mahiyyesi, 734 Kuruş

Bâi's-u Tahvîl Budur ki,

Hazret-i Mevlânâ kaddese sırrehu'l-â'li efendimizin Medine-i Ankara'da vâki' hânikâh-ı şeriflerine mine'l-kadîm vülât (valiler) taraflarından muhassas olub Tanzimât-ı Hayriye üsûl-i mehâsin-şümûlüne nazaran mal-ı muhassallıktan mâh be-mâh i'tâ olunmak üzere irâde-i âliye müteallik buyurılan mâhiye ile zahâyire bahâsı olan ber-vechi bâlâ 734 kuruş 1260 senesi Şubat'ına mahsuben Medine-i Ankara Eyâlet Sandığı'ndan ahz u kabz olunduğunu mübeyyin işbu sened-i dervîşâne i'ta olundu. Gurre-i Mart 1260.”

Hâdimü'l-fukarâ es-Seyyid eş-Şeyh Hüsâmeddîn ibn Mehmed, Ankara Mevlevîhânesi Şeyhi

İşâret-i âlî veçhile kaydı” (BOA/Cevdet-Evkâf, 1260: 10029/1).

[illegible]

Ek-6/a Hacı Bayram-ı Veli ve Taceddin-i Veli camileri, türbeleri onarımlarıyla birlikte Mevlevîhâne binasının onarımı ve Mevlevîhâne çevresine ahır inşasına ilişkin Teknik Heyet Raporu.

Ek-6/b Teknik Heyet Raporu'nun çevri yazısı.

Hâk-ı pâ-y-ı vâlây-ı riyâset-penâhîlerine ma'rûz-u kullarıdır ki;

Medine-i Ankara'da defin-i hâk-i 'itr-nâk olan e'âzim-i e'izze-i kirâmdan kutbü'l-ârifin hazret-i Hacı Bayrâm-ı Velî ve Şeyh Tâceddîn kuddise sırruhuma'l-celî dergâhı şerifleri ile Mevlevîhâne-i kâşinenin taâmiye-i fukarâdan maadâ vakıfları olmadığı cihetle, bunca vakitten beru termimât-ı lâzîmelerine bakılmadığından gittikçe müşrif-i harâb ve bâ husus bu esnalarda gerek daire-i hânigâh ve gerek merâğ-ı şerife-i feyz-iktinâhları ansızın münhedim olmak derecesinde virân ve yebâb olmuş(tur). Ve bu misülli zevât-ı mukaddesenin ruhâniyetlerinden dahi cânib-i meâli-yi menâkıb-ı saltanat-ı seniyyeye isticlâb tevccüh-i hayriye olunarak mensûbatı olan meşâyih ve fukarâsından da'avâtı mefrûza-ı hazret-i padişâhiye muvâzabet olunmak üzere ta'mirleri hususu taraf-ı ahâlden hüsn-i ihtar olunmuş olduğundan (olunmuştur). Lede'l-keşf ve'l-muâyene işbu üç hânigâh-ı şerifenin masârıfât-ı ta'miriyeleri yirmibeş bin üçyüz seksenbir kuruşa resîde olacağı hesâb ve tahmin kılınmış(tır). Ve zikrolunan hânigâh-ı şerîf ve merâk-ı latîfin harâbiyet-i hâzıraları taraf-ı çâkirânemizden dahi müşâhade olunmuş olduğuna; ve bervechi vakit cânib-i şer'den tanzim olunan bir kıt'a keşif defteri ve mutasarrıf-ı eyâlet atûfetlü paşa hazretleri bendelerinin tahrirâtı matviyyen takdim kılındığına binaen, mutalaalarından dahi karîn-i 'ilmüâlileri buyurulacağı vechile niyâz kerde-i ahâli üzere ta'mirleri hususuna müsaade-i seniyye erzân buyurulur ise, bi'l-'umum meşâyih ve 'ulemâ-i belde dâîlerinin tekrar be tekrar da'avât-ı mahsusa-i hazret-i şehinşâhiye halkabend hüsn-i tezkâr ve esniye-i seniyye-i cenâb-ı zıllu'l-lâhiye damime-sâz evrâd-ı leyl ü nehâr olacakları aşıkâr olmakla ol babda emr-ü ferman hazrat-i menlehü'l-emrindir. 29 Muharrem (12)61

Hüsnü 246, Be Hakk-ı Hâtem-i Mühr-i Süleyman 228, Mustafa Tursun 248 (*BOA/Cevdet-Evkâf*, 1261: 26/74-1).

Ek-7/b Keşif defterinin başında yer alan ve yapılacak onarım ve ilaveten inşası planlanan yapılara ilişkin bölümün çevri yazısı.

Bâ'is-i Defter Oldur ki;

Medine-i Ankara'da metfun kutbü'l-ârifîn ve şeyhü'l-vâsilîn hazreti Hacı Bayrâm-ı Velî ve Mevlevîhâne Tekyesi ve Tâceddînzâde hazretlerinin türbe-i şerîf ve cami-i münîf ve hânigâh-ı feyz-i iktinâhları müruru ezmine ile harâb ve ta'mir ve termime eşeddi ihtiyaç ile muhtaç; evkâf-ı selâse-i mezkûrun ta'mir u termimine dâir aslen vakıf ve müsakkafâtı olmayub, behemehâl ta'mir olunmadığı sûredde bi'l-küllîye harâb olacağı nümâyân olduğuna binâen Ankara Eyâleti Mutasarrıfı Devletlü Vâsıf Paşa hazretleri ve İ'mâriye Meclisi memurları zevât-ı kirâm hazerâtı ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer' ve erbâb-ı vukuf ma'rifetleriyle ba'de'l-keşf türbe-i şerif ve tekye ve cami-i şeriflerin ve ba'zen müsafırın içün müceddeden iktiza eden mahallin ta'mir ve termimât masârıfâtı defteridir ki bervechi atî zikr olunur 27 Receb 1261/1 Ağustos 1845 (*BOA/EV.ZMT*, 1261: 00209/101).

Ek-8/a Üç ayrı müessesât-ı hayriyenin tamir ve termimi ile Tâceddin Dergâhı'nda "kasr-ı ebniye"/selamlık binası, Mevlevîhâne çevresinde yenibaştan ahır inşasına dair Ankara İmar Meclisi Kararı.

Ek-8/b Ankara İmar Meclisi Kararı'nın çevri yazısı.

Hacı Bayram-ı Veli, Tâceddin-i Veli Camileri, Türbeleri, Müştemilatı ile Mevlevihane'nin Onarılması ve Yeni Binalar İnşa Edilmesine Dair Ankara İmar Meclisi'nin 2 Şaban 1261/5 Ağustos 1845 Tarihli Kararı

(KASR-I EBNIYE İNŞASI)

Mübarek ve muallâ hâk-pây-ı ihsan-fermâ-yı hazreti sadâret-penâhîlerine ma'rûz-ı bende-i keminelidir ki;

Ankara'da defin-i hâk-ı 'itr-nâk-ı feyz olan Hacı Bayrâm-ı Velî kudîse sırruhu'l-celî hazretlerinin ve Tâceddîn-i Velî hazretlerinin türbe-i münîf ve cami-i şerifleriyle Mevlevî tekyesinin mürûr-ı eyyâm ile ba'zı mahalleri harâb olmuş ve ba'zı mahallerinin dahi tevsi' ve termimiyle ba'zı ebniyenin ilâve-i inşası icâbetmiş olduğundan ve bunların ta'mirâtına meşruta vakıfları olmadığından bi-lutfihî Teâla saye-i muvaffakiyet vâye-i hazreti mülûkânede teşebbüs olunan icraât-ı hayriye ve i'mârât-ı mülkiye mâdde-i nâfiası iktizası üzere, mahal-i mezkûrenin dahi ta'mir ve termimi lâzimedden olarak sâlifü'z-zikr türbe-i münîf ve cami-i şerif ve tekyeler, ma'rifet-i şer'-i şerîf ve Ankara İmar Meclisi memurları devletlü 'atufetlü paşa ve aferinler hazerâtı bendeleri ma'rifetleri ve ma'rifet-i bendegânemiz ile ve erbâb-ı vukûf ma'rifetleriyle keşf ve mu'âyene olunarak mârru'z-zikr Hacı Bayrâm-ı Velî hazretlerinin türbe-i şerifleri ta'miri ve cami-i şerifinin noksan olan çerçeveleri, ve Mevlevî tekyesinin ta'mirâtı ve dervişân ve misafirîn hayvanları için müceddeden inşası lâzım gelen ahır, ve Tâceddîn-i Velî hazretlerinin dahi hânigâh-ı feyz-iktinâhları ta'miri ile türbe-i şerifinin bi'l-icâb tevsi'i ve ilavesi iktiza eden fevkânî iki oda ve tahtanî bir kahve ocağını müştemil "kasr-ı ebniyesi" inşası ile fukarâ odası ve taşra(daki) türbenin ta'miri masârifâtı bâ tahmîn yirmibeş bin üçyüz seksenbir kuruşa balığ olmuş(tur). Ve ol babda müfredâtı vechile cânib-i şer'-i şeriften tanzim olunan bir kıt'a mumzi keşf defteri leffen takdim-i hâk-ı pâ-yı hâcet-revâ-yı âliyyeleri kılınmış olmakla ber mucceb-i defter-i mezkûr mahall-i mezkûrenin ta'mir ve ilâve-i inşası hususlarına müsâade-i seniyye ve bu yüzden tekâyâyı mezkûre postnişîn ve dervişân dâîlerinin refah-ı halleriyle isticlâb-ı deavât-ı hayriyelerine râğbet-i âliyyeleri şâyân u sezâ buyurulmak temenniyâtiyle işbu mazbata-i bendegânemiz terkîm ve takdimine ictirâ kılındığını bi-mennihi Teâlâ muhât-ı 'ilm-i âliyye-i rahîmâneleri

buyuruldukta, ol bâbda ve herhalde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emr ve'l-ihsânındır . 2 Şaban (12)61.

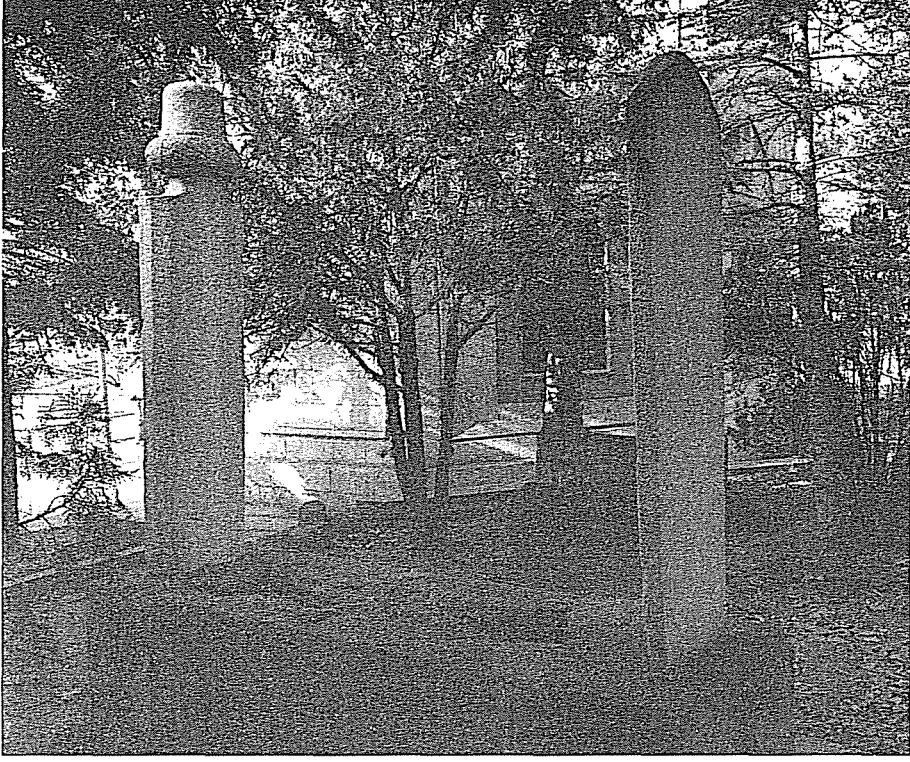
es-Seyyid Muhammed Behçet, İbrahim Halil 257, es-seyyid Muhammed İzzet 252, Zahir Mübâya'asına Giden Yozgat'tan İzn-i Resmî?, es-Seyyid Muhammed Hüsameddin el-Mevlevî, es-Seyyid Muhammed Es'ad, es-Seyyid Osman Vâfi Hak Lütüfî kâfî, el-'abdu'd-dâî (altındaki mühür silik), Muhammed Râif, Vâsıf, Hâhâm Millet-i Museviyân-ı ? Ankara, Ser Millet-i Ermeni (Ermenice mühür), Ser Millet-i Katolik Ohannis (mührün alt yazıları Latince), Ser Millet-i Rûm (boş bulunduğu) (*BOA/Cevdet-Evkâf*, 1261: 26/74-2).

Ek-9/a Şeyh Süleyman Efendi'nin kitabeli şâhide/baş taşı:

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî

Ankara Mevlevihânesi postnişini Şeyh Mustafa Nureddin Dede Efendi'nin pederi Şeyh Süleyman Efendi'nin hücre-i uhreviyeleridir. Ruhiçün Fâtiha, Sene 1289

Ek-9/b Mevlevîhâne Ŗeyhi Süleyman Efendi'nin günümüze ulaŖan mezarı.